

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: มโนทัศน์เกี่ยวกับสุขุทัยและอุรุยาในยุคสยามสมัยใหม่*

Received: 12 January 2026

Revised: 16 March 2026

Accepted: 30 March 2026

ปัทมา ทิมประเสริฐกุล**

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามโนทัศน์เกี่ยวกับสุขุทัยและอุรุยาในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและศึกษาความสัมพันธ์ของมโนทัศน์สุขุทัยและอุรุยากับบริบทสังคมในยุคสยามสมัยใหม่ โดยศึกษาจากบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ 1) เทียบเมืองพระร่วง 2) ตำนานเสือป่า 3) บทละครเรื่องพระร่วงหรือขอมตำดินและแถลงเรื่อง 4) พระร่วงละครพูดคำกลอนแสดงตำนานไทย 5) พระร่วงบทละครเรื่อง 6) บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องท้าวแสนปมและพระราชวิจารณ์ ผลการศึกษาพบว่าพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้ง 6 เรื่องนำเสนอมนทัศน์เกี่ยวกับสุขุทัยและอุรุยา 4 มโนทัศน์ ได้แก่ มโนทัศน์อาณาจักรแห่งอิสรภาพ มโนทัศน์อาณาจักรที่เกิดขึ้นและดำเนินมาอย่างยาวนาน มโนทัศน์อาณาจักรแห่งความเจริญรุ่งเรืองและมโนทัศน์อาณาจักรที่มั่นคงและมีความสัมพันธ์กับเมืองต่างๆ มโนทัศน์เหล่านี้สัมพันธ์กับสังคมในช่วงเวลาสยามสมัยใหม่ที่บ้านเมืองต้องสร้างตัวตนและความเป็นชาติในภาวะของการล่าอาณานิคม มโนทัศน์ทั้ง 4 ประการมีความสัมพันธ์กับสังคมสยามสมัยใหม่ใน 4 ลักษณะ ได้แก่ การสร้างความจริงและความเป็นเหตุเป็นผลในเรื่องเล่าสมัยเก่า การสร้างรากเหง้า “สยามสมัยใหม่” ด้วยเรื่องเล่าสมัยเก่า การสร้างมิติความสัมพันธ์ของเรื่องเล่าเพื่อแสดงความคิดการรวมศูนย์อำนาจและการสร้างความหมายระหว่างตัวบทตามรูปแบบการพิมพ์สมัยใหม่

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

สุขุทัยและอุรุยา;
สยามสมัยใหม่;
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว

* บทความวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยภายใต้หัวข้อยุคสมัยและการเปลี่ยนแปลง จากกองทุนสนับสนุนการวิจัย
นวัตกรรมและการสร้างสรรค์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2568

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ติดต่อได้ที่:
pattamathee@hotmail.com

King Rama VI's Literary Works: The Concept of Sukhothai and Ayutthaya in the Modern Siam Period*

Received: 12 January 2026

Revised: 16 March 2026

Accepted: 30 March 2026

Pattama Theekaprasertkul**

This research article aims to study the concepts of Sukhothai and Ayutthaya as presented in the royal compositions of King Vajiravudh (King Rama VI), as well as the relationships between these concepts and the social context of modernizing Siam. In this endeavor, six compositions of King Vajiravudh are closely examined: *Tiew Muang Phra Ruang* (A Tour around Sukhothai), *Tamnan Sua Paa* (The Pageant of Wild Tiger Traditions), *Bot Lakhon Rum Rueang Phra Ruang Rue Khom Dum Din Lae Thalaeng Rueang* (Phra Ruang, or Khom Dum Din, a Lakhon Rum Script with Annotations), *Phra Ruang Lakhon Pud Kamklon Sadaeng Tamnan Thai* (Phra Ruang, a Lakhon Pud Script with Thai Folklore-focused Annotations), *Phra Ruang Bot Lakhon Rong* (Phra Ruang, a Lakhon Rong Script), and *Bot Lakhon Duekdamban Rueang Thao Saen Pom Lae Phraratchavichan* (Phra Ruang, a Lakhon Duekdamban Script with Royal Commentary). The findings show that King Vajiravudh's six compositions collectively introduce the following four concepts of Sukhothai and Ayutthaya: the kingdom of freedom, the kingdom of early establishment and extensive history, the kingdom of prosperity, and the kingdom of security and relations with various principalities. These concepts are related to the social context of modernizing Siam, a period when the country needed to construct its collective identity and instill nationalism under the threat of colonialism. The four concepts are linked to modern Siamese society in four ways: the conception of truth and reason in old narratives; the construction of the roots of "modern Siam" based on old narratives; the creation of complex relationships among old narratives, all of which contribute to the centralization of power; and the construction of intertextual meaning through modern print formats.

Research Article

Abstract

Keywords

Sukhothai and Ayutthaya;
the modern Siam period;
King Rama VI

* This article is a research project which is supported by a research grant under the theme "Eras and Transitions" from the Innovation and Creativity Research Support Fund, Faculty of Arts, Silpakorn University in 2025.

** Assistant Professor, Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University, e-mail: pattamathee@hotmail.com

1. บทนำ

ยุคสยามสมัยใหม่เป็นช่วงเวลาที่ยามเปลี่ยนแปลงและปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยตามแบบประเทศตะวันตก ในช่วงเวลานั้นชาติตะวันตกเข้ามาล่าอาณานิคมในดินแดนเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระมหากษัตริย์และชนชั้นปกครองของสยามต้องปรับตัวและหาทางประนีประนอมกับประเทศตะวันตกที่มีอำนาจเหนือกว่าทั้งการทูตและการทหาร (ภารดี มหาขันธ์, 2518, น. 94) ความเป็นสมัยใหม่ภายใต้การล่าอาณานิคม (Colonial Modernity) ของสยามเกิดขึ้นเมื่อต้องเผชิญหน้ากับลัทธิจักรวรรดินิยม ทั้งนี้ได้ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนครั้งแรกในลักษณะของสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม จุดนี้เองทำให้สยามเริ่มกระบวนการเปลี่ยนผ่านในหลากหลายระดับทั้งทางกฎหมาย เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและสังคมของสยามอย่างต่อเนื่อง (Loos, 2006, p. 3) การเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ของสยามในช่วงเวลานั้นเป็นความพยายามพัฒนาตนเองให้เป็น “ศิวิไลซ์” หรือ “ความเจริญ” ตามแบบเจ้าอาณานิคม ซึ่งก็คือยุโรป การแสดงความศิวิไลซ์ของชนชั้นนำสยามตามแบบเจ้าอาณานิคมในช่วงเวลานั้นคือการเดินทาง การเขียนงานเกี่ยวกับชาติพันธุ์และการจัดงานแสดงนิทรรศการและพิพิธภัณฑ์ ก่อนช่วงศตวรรษที่ 19 สยามไม่มีงานเขียนประเภทวรรณกรรมบันทึกการเดินทางที่ให้ความรู้เกี่ยวกับโลก งานเขียนที่ใกล้เคียงที่สุดก็คืองานประเภทนิราศ ซึ่งเป็นงานเขียนที่ชายเขียนถึงคนรักเมื่อต้องพลัดพรากจากกัน งานเขียนนิราศแตกต่างกับงานเขียนบันทึกการเดินทางตามแบบเจ้าอาณานิคม (Winichakul, 2000, p. 534)

นอกจากการเดินทางภายในประเทศแล้ว ชนชั้นนำสยามยังเดินทางออกนอกประเทศเพื่อสำรวจและเรียนรู้โลกภายนอกอีกด้วย ทำให้สยามได้เห็นความเจริญและการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของประเทศตะวันตก สยามจึงประจักษ์ถึงความแตกต่างระหว่างสยามกับตะวันตกและทำให้สยามกลับมาเห็นตัวตนของตัวเองได้ชัดขึ้น เห็นถึงข้อจำกัดของศักยภาพตนเองในการก้าวสู่สมัยใหม่แบบตะวันตก (พิเชฐ แสงทอง, 2564, น. 297) การเดินทางของพระมหากษัตริย์และชนชั้นนำสยามทำให้สยามยอมรับความเจริญในแบบตะวันตกที่พัฒนาไปมาก แล้วกลับมาพัฒนาและปฏิรูปประเทศให้เป็นอารยะทัดเทียมกับประเทศตะวันตก จึงกลายเป็นภารกิจสำคัญที่พระมหากษัตริย์และราชสำนักดำเนินการอย่างเร่งด่วนและต่อเนื่อง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว¹ หรือรัชกาลที่ 6 ทรงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนด้านวรรณกรรมในช่วงสยามสมัยใหม่ พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์งานวรรณกรรมไว้มากมาย ตั้งแต่เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารและเมื่อทรงครองราชย์แล้ว พระราชนิพนธ์ของพระองค์ส่วนหนึ่งมีความเชื่อมโยงกับความคิดเกี่ยวกับสุขุขทัยและอยุธยา เช่น หนังสือสารคดีเรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อครั้งเสด็จขึ้นไปประพาสเมืองกำแพงเพชร เมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก เมืองอุตรดิตถ์และเมืองพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. 2450 และตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2451 เนื้อหาในหนังสือเที่ยวเมืองพระร่วงแสดงให้เห็นความสำคัญของสุโขทัยในการเดินทางประพาสครั้งนั้น เช่น “...แต่เมื่อนึกดูว่ากำแพงเพชรนี้ก็มีอะไรๆ คล้ายที่สุโขทัยและที่สวรรคโลกโดยมาก ก็รู้สึกว่าจะไม่จำเป็นต้องมาเสียเวลาที่กำแพงเพชรนี้ให้มากนัก สู้เลยไปดูที่สุโขทัยและสวรรคโลกต่อไปไม่ได้...แต่ครั้งเมื่อได้ไปดูเมืองสุโขทัยแล้วก็ยิ่งมีความเชื่อมั่นขึ้นว่า กำแพงเพชรเป็นเมืองลูกหลวงของสุโขทัย” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2564,

¹ เนื่องจากความตอจากนี้ ผู้วิจัยจะพิมพ์คำว่า “รัชกาลที่ 6” แทนการเรียกพระนาม “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว”

น. 58) หรือ “เมืองสุโขทัยก็จะเป็นเมืองบริบูรณ์ มั่งคั่งดีตั้งแต่ครั้งพระเจ้ารามคำแหงตลอดมาจนกาลบัดนี้” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2564, น. 111) แม้การเสด็จประพาสหัวเมืองทางเหนือในครั้งนั้นจะเสด็จไปหลายเมือง แต่เส้นทางสำรวจนั้นมีสุโขทัยเป็นจุดหมาย เป็นศูนย์กลางสำคัญและเป็นจุดเชื่อมสัมพันธ์ของหัวเมืองทางเหนือ

รัชกาลที่ 6 ไม่ได้ทรงนำเสนอความคิดเกี่ยวกับสุโขทัยผ่านพระราชนิพนธ์ประเภทสารคดีเท่านั้น หากแต่ในบทละครก็มีเรื่องราวของพระร่วง ปฐมกษัตริย์แห่งสุโขทัย นำมาเล่าในลักษณะของทั้งตำนานและบทละคร เช่น ตำนานเสือป่าเรื่องขอมดำดิน บทละครเรื่องพระร่วง บทละครรำเรื่องพระร่วง และบทละครพูดคำกลอนเรื่องพระร่วง เรื่องราวของพระร่วงผู้ได้รับการสถาปนาให้เป็นปฐมกษัตริย์ของสุโขทัยถูกนำมาผลิตซ้ำในหลายรูปแบบจนน่าสนใจว่าเหตุใดต้องทรงเน้นย้ำและผลิตซ้ำเรื่องสุโขทัยผ่านเรื่องราวของพระร่วงหลายครั้งและหลายรูปแบบ

ไม่เพียงแต่เรื่องราวของพระร่วง ผู้เป็นปฐมกษัตริย์ของสุโขทัยเท่านั้น รัชกาลที่ 6 ทรงให้ความสำคัญกับอยุธยาด้วยเช่นกัน โดยทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องท้าวแสนปม อันมีที่มาจากตำนานที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับปฐมกษัตริย์ของอยุธยา รวมทั้งพระองค์ทรงมีนามแฝงว่า “ศรีอยุธยา” สำหรับพระราชนิพนธ์งานเขียนประเภทบทละครพูดและบทความต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์ แสดงให้เห็นความสนพระทัยนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสุโขทัยและอยุธยา

การนำเรื่องราวของสุโขทัยและอยุธยา ซึ่งเป็นโบราณราชธานีของไทยมานำเสนอให้สังคมรับรู้เรื่องราวในอดีตผ่านรูปแบบของสารคดี บทละครและตำนานเป็นไปตามความตื่นตัวของสังคมสยามสมัยใหม่ที่เปิดรับเอาวิทยาการความรู้จากชาติตะวันตกเข้ามาเรียนรู้ แล้วทำให้เกิดวิถีการสำรวจตัวตนของตนเอง เพื่อค้นหาว่าชาติของตนนั้นเริ่มต้นมาจากที่ใด สมัยใดและดำเนินมายาวนานต่อเนื่องอย่างไร การสำรวจค้นหาที่มาของชาติตนเองทำให้เกิดการสร้างประวัติศาสตร์ของชาติขึ้นมาให้เป็นระบบมากขึ้น

นอกจากนี้ สุโขทัยและอยุธยายังแสดงถึงเรื่องพื้นที่ อันเป็นเขตแดนของอาณาจักรโบราณของไทย ภูมิภายาของความเป็นชาติทำให้เห็นว่าแผนที่สมัยใหม่จะให้ความสำคัญกับการกำหนดเส้นเขตแดนด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ และปฏิเสธการวัดพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือจักรวาลวิทยาของศาสนา เส้นเขตแดนเป็นเรื่องสำคัญมากของแผนที่ เพราะเส้นเขตแดนจะช่วยให้เรารู้ถึงความเป็นชาติได้ (Winichakul, 1995, pp. 55-56) เมื่อรัชกาลที่ 6 ทรงเล่าถึงการเดินทางไปหัวเมืองทางเหนือในหนังสือเที่ยวเมืองพระร่วง พระองค์ทรงแสดงให้เห็นเรื่องของเขตแดนของเมืองต่าง ๆ ทางเหนือด้วยวิธีการวัดพื้นที่และเส้นทางตามความรู้สมัยใหม่ เช่น “เมื่อแรกออกเดินก็ได้เลียบไปตามถนนพระร่วง ไปได้ราว 30 เส้น ข้ามคลองวังขนานซึ่งเป็นพรมแดนเมืองกำแพงเพชรกับสุโขทัยต่อกัน” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2564, น. 74) ดังนั้นสุโขทัยจึงถูกนำเสนอด้วยการบรรยายเส้นเขตแดนอันเป็นภูมิภายาสมัยใหม่ได้อย่างน่าสนใจ

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีการศึกษาพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในแง่มุมต่าง ๆ แต่ยังไม่มียานที่ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับมโนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะมีการศึกษาเฉพาะบทพระราชนิพนธ์บางเรื่องเกี่ยวกับสุโขทัย คือบทละครเรื่องพระร่วง และสารคดีเรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง เช่น สมศรี ชัยวนิชยา (2536) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “คติความเชื่อเรื่องพระร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์ไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2325-2468)”

มุ่งศึกษาวิวัฒนาการของคติความเชื่อเรื่องพระร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์ พบว่าเรื่องพระร่วงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1-3 เป็นการนำเสนอเรื่องราวตามจารีต สมัยรัชกาลที่ 4-5 เป็นการเน้นเรื่องการเป็นผู้นำที่มีสติปัญญา ลดเรื่องอภินิหารแบบจารีต ส่วนสมัยรัชกาลที่ 6 พระร่วงเป็นสัญลักษณ์ของชาติ บทความของมณเฑาะว์ ศิลปบรรเลง และคณะ (2562) เรื่อง “คติความเชื่อเรื่องพระร่วงในสังคมไทย: บทบาทและการดำรงอยู่” ก็มีการศึกษาคติเรื่องพระร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์เช่นกัน แต่เพิ่มเติมเรื่องเล่าทางคติชนเข้ามา ทำให้เห็นพระร่วงเป็นวีรบุรุษที่มีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นในการอธิบายสถานที่ต่างๆ มีความสำคัญกับศิลปกรรมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน งานวิจัยทั้ง 2 เรื่องเป็นการศึกษาที่นำพระราชนิพนธ์เรื่องพระร่วงของรัชกาลที่ 6 มาเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งในการศึกษาเท่านั้น และข้อมูลการศึกษาหลักเป็นงานทางประวัติศาสตร์และคติชน รวมทั้งมุ่งศึกษาพระร่วงที่เป็นพระมหากษัตริย์ ไม่ใช่มิติพื้นที่คือความเป็นเมืองสุโขทัย

ส่วนบทความที่ศึกษาเรื่องพื้นที่สุโขทัยมีปรากฏในบทความของมณเฑาะว์ พรหมสุทธิรักษ์ (2539) เรื่อง “ชมเมืองพระร่วงตามพระราชนิพนธ์เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง” ได้อธิบายสถานที่และหลักฐานทางโบราณคดีในหนังสือเที่ยวเมืองพระร่วงว่ารัชกาลที่ 6 ทรงอธิบายสถานที่และภูมิปัญญาของท้องถิ่นไว้ โดยมุ่งอธิบายเนื้อหาสาระ คุณค่าของหนังสือและพระปรีชาสามารถของรัชกาลที่ 6 นอกจากนี้ยังมีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับยุคสมัยช่วงสยามสมัยใหม่ไว้ เช่น พิเชฐ แสงทอง (2564) เขียนบทความเรื่อง “ณ ธรณีประตูแห่งสมัยใหม่: การกลายเป็น ‘สยามยุคใหม่’ ของหัวเมืองใต้ในทศวรรษ 2440-2460” มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์ภาคใต้ที่เปลี่ยนแปลงในสยามยุคใหม่ บทความเรื่องนี้ไม่ได้ศึกษากลุ่มข้อมูลตัวบทวรรณคดี แต่ก็ทำให้เห็นมิติความเป็นสมัยใหม่ที่เข้าไปเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ภาคใต้ งานวิชาการทั้ง 2 เรื่องนี้แม้จะศึกษาในมิติสถานที่และมิติเวลาของยุคสยามสมัยใหม่ แต่ก็ไม่ได้อธิบายเจาะจงถึงสุโขทัยและอยุธยาในมิติสยามสมัยใหม่

นอกจากนั้น จากการสำรวจยังพบงานวิจัยอีกจำนวนมากที่ศึกษาแนวคิดชาตินิยมในประเทศไทย ซึ่งศึกษาจากข้อมูลทั้งทางประวัติศาสตร์และวรรณกรรมในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะช่วงสมัยรัชกาลที่ 5-6 อาทิ หนังสือของเวลลา (Vella, 1978) กล่าวถึงรัชกาลที่ 6 กับการพัฒนาแนวคิดชาตินิยมไทย โดยศึกษาตั้งแต่รัชกาลที่ 6 ยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารจนกระทั่งขึ้นครองราชย์ พระราชกรณียกิจและพระราชนิพนธ์ของพระองค์ เช่น กิจการลูกเสือ การทหาร เสือป่า ประวัติศาสตร์และการใช้สื่อต่างๆ ล้วนเป็นส่วนสำคัญในการสร้างแนวคิดเรื่องชาตินิยมของไทย อันประกอบด้วยชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ วิทยานิพนธ์ของสตูร์ม (Sturm, 2006) ศึกษาเกี่ยวกับกำเนิดและการพัฒนาการของชาติและชาตินิยมในประเทศไทย งานศึกษานี้พบพัฒนาการความเป็นชาติตั้งแต่ช่วงตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ที่เกิดจากรากวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเป็นชาติที่แตกต่างกับแนวคิดเรื่องชาติสมัยใหม่ ส่วนช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ชนชั้นนำประกอบสร้างชาติในลักษณะของกษัตริราชชาตินิยม ซึ่งจะมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางสำคัญ ต่อมาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 แนวคิดชาตินิยมในประเทศไทยมี 3 ลักษณะ คือ กษัตริราชชาตินิยม รัฐนิยมและราชาชาตินิยม ส่วนสมัยรัชกาลที่ 9 กษัตริราชชาตินิยมถูกนำกลับมาอีกครั้ง ส่วนวิทยานิพนธ์ของอัญชลี ภูพะกา (2553) มุ่งศึกษาเรื่องพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 กับการสร้างชาติ ทำให้เห็นลักษณะสำคัญของพระราชนิพนธ์ทั้ง 2 พระองค์ มุ่งปลูกฝังเรื่องชาติเพื่อสร้างความรู้และปัญญาให้แก่ประชาชน จะเห็นได้ว่างานวิจัยเหล่านี้ นำพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 หลายเรื่องมาศึกษาเพื่อแสดงให้เห็นแนวคิดเรื่องชาตินิยมของรัชกาลที่ 6 ที่ทรงใช้พระราชนิพนธ์ของพระองค์เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความรักชาติ แม้ว่ากลุ่มข้อมูลบางส่วนของงานวิจัยทั้ง 3 ชิ้นนี้ใช้ในการศึกษาจะเป็นพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 6 แต่จุดเน้นอยู่ที่การศึกษาเรื่องชาตินิยมในเชิง

พัฒนาการของสังคมไทยเป็นสำคัญ ส่วนบทความวิจัยเรื่องนี้มุ่งแสดงให้เห็นความคิดเกี่ยวกับพื้นที่สุขุขทัยและอยุธยาในอดีตที่ถูกนำมาประกอบสร้างความหมายใหม่ในยุคสยามสมัยใหม่ผ่านมโนทัศน์ของรัชกาลที่ 6

รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์ผลงานไว้มากมายทั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยของพระองค์เอง ซึ่งอยู่ในบริบทสังคมในยุคสยามสมัยใหม่ วรรณกรรมไม่ได้เป็นเพียงตัวรับเพื่อสะท้อนภาพสังคมเท่านั้น แต่หากยังเป็นปฏิบัติการสำคัญที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนสังคมยุคสยามสมัยใหม่ โดยการเชื่อมโยงตัวตนในยุคสยามสมัยใหม่กับความเป็นอดีตคือสุขุขทัยและอยุธยาเข้าไว้ด้วยกัน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษามโนทัศน์เกี่ยวกับสุขุขทัยและอยุธยาในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวภายใต้บริบทสังคมยุคสยามสมัยใหม่ เพื่อขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีความสำคัญในช่วงเวลาสยามสมัยใหม่

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามโนทัศน์เกี่ยวกับสุขุขทัยและอยุธยาในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของมโนทัศน์สุขุขทัยและอยุธยาในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับบริบทสังคมในยุคสยามสมัยใหม่

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องนี้จะประยุกต์ใช้แนวคิด 2 แนวคิดเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

1. แนวคิดเรื่องภูมิกายา (The geo-body) ธงชัย วินิจจะกุล (Winichakul, 1995) อธิบายให้เห็นว่า ภูมิศาสตร์สมัยใหม่เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับพื้นที่ของความเป็นชาติและแผนที่สมัยใหม่ แผนที่สมัยใหม่จะให้ความสำคัญกับเรื่องเขตแดนและการระบุตำแหน่งแห่งที่ของประเทศ เขตแดนในความรับรู้ของสยามนั้นเป็นเขตแดนที่แสดงพื้นที่อำนาจเป็นจุดๆ โดยมีเมืองต่างๆ ในอาณาจักรขอบเขตอำนาจ ทั้งที่ระหว่างเมืองต่างๆ นั้นยังมีพื้นที่ว่างห่างกัน เส้นชายแดนไม่อาจจะระบุได้แน่ชัด การกำหนดเขตแดนของสยามมักจะกล่าวถึงจุดที่มีถนนหรือมีทางที่ผู้คนสัญจร รวมถึงการตั้งด่านต่างๆ เพื่อให้เจ้าหน้าที่เข้าดูแลพื้นที่นั้นๆ ได้ ดังนั้น “เขตแดน” จึงมักสัมพันธ์กับด่านและเส้นทางสัญจร

นอกจากนี้ ภูมิกายาถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญทั้งในงานวรรณกรรมและงานเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ เพื่อสร้างวาทกรรมที่ปลุกเร้าอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนให้ลุกขึ้นมาหวงแหนขอบเขตหรือเขตแดนประเทศของตนเอง ภูมิกายาเข้ามาสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ให้แก่สยามจนเกิดสิ่งที่เรียกว่า “การสร้างอดีตขึ้นใหม่” (the past remade) ทำให้เกิดการนิยามตัวตนความเป็นชาติไทยและการนิยามความเป็นอื่นที่ไม่ใช่ชาติไทย ภูมิกายาจึงเข้ามาควบคุมผู้คนให้จงรักภักดีต่อชาติด้วยเช่นกัน

2. แนวคิดเรื่องปริบทหรือปรบท (paratext) เป็นแนวความคิดการศึกษาวรรณกรรมโดยพิจารณาตัวบทแวดล้อมรอบตัวบทที่ศึกษา เช่น คำนำของผู้เขียน คำนำการตีพิมพ์และประวัติการตีพิมพ์ โดยเชอเน็ต (Genette, 1991) มองว่าปริบทเป็นข้อมูลที่สัมพันธ์และสามารถทำให้เกิดการตั้งคำถามกับตัวบทได้ การศึกษาปริบทหรือ paratext ประกอบไปด้วยสองส่วนหลัก ส่วนแรกคือเพริเท็กซ์ (peritext) ซึ่งเป็นส่วนที่อยู่ในตัวหนังสือ เช่น ชื่อเรื่อง คำนำ ชื่อบท หมายเหตุ ส่วนที่สองคือเอพิเท็กซ์ (epitext) ซึ่งเป็นส่วนที่อยู่นอกหนังสือ เช่น การสัมภาษณ์หรือการพูดคุยผ่านช่องทางสื่อสารมวลชนต่างๆ รวมไปถึงการสื่อสารส่วนบุคคลผ่านจดหมาย บันทึกส่วนตัว เป็นต้น (Genette, 1991 อ้างถึงใน รสลินทร์ ทวีกิตติกุล, 2561, น. 150-151) ผู้วิจัยเห็นว่าโน้ตชนเรื่องสุโขทัยและอยุธยา ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ปรากฏในตัวบทเท่านั้น แต่ยังปรากฏในข้อมูลแวดล้อม จึงต้องพิจารณาปรบทหรือ paratext ประกอบกับตัวบทด้วย ผู้วิจัยใช้แนวคิดปรบท (paratext) มาใช้สำหรับการศึกษากำหนดขอบเขตข้อมูลที่ศึกษา ซึ่งโดยปกติทั่วไปเมื่อศึกษาตัวบท (text) ก็จะมีวิเคราะห์เฉพาะตัวบทเท่านั้น แต่ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำคำนำและคำปรารภในหนังสือพระราชนิพนธ์มาศึกษาวิเคราะห์ร่วมด้วย โดยเฉพาะการวิเคราะห์ในหัวข้อ 8.2.4

4. ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาจากกลุ่มข้อมูลที่เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งในขณะยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) และในช่วงเวลาที่ทรงครองราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ทั้งนี้จะศึกษาเฉพาะพระราชนิพนธ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับสุโขทัยและอยุธยา จำนวน 6 เรื่อง ดังนี้ 1) เทียวเมืองพระร่วง 2) ตำนานเสือป่า 3) บทละครเรื่องพระร่วงหรือขอมดำดินและแกล้งเรื่อง 4) พระร่วงละครพูดคำกลอนแสดงตำนานไทย 5) พระร่วงบทละครร้อง 6) บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องท้าวแสนปม และพระราชวิจารณ์

5. ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการวิจัยนี้จะใช้คำว่า “สุโขทัย” หมายรวมทั้งเรื่องอาณาเขต สังคม วัฒนธรรม พระมหากษัตริย์และผู้คนที่อยู่ในเขตแดนหรือขอบเขตของอาณาจักรสุโขทัยและคำว่า “อยุธยา” ก็หมายรวมทั้งเรื่องอาณาเขต สังคม วัฒนธรรม พระมหากษัตริย์และผู้คนที่อยู่ในเขตแดนหรือขอบเขตของอาณาจักรอยุธยา

6. ระเบียบวิธีวิจัย

1. รวบรวมบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีความเกี่ยวข้องกับสุโขทัย และอยุธยาทั้งในด้านที่มาของการสร้างพระราชนิพนธ์ เนื้อหาและแนวคิด
2. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
3. สรุปผลและนำเสนอตามรูปแบบบทความวิจัย

7. ประโยชน์จากงานวิจัย

1. ทำให้เข้าใจการสร้างมโนทัศน์เรื่องสุโขทัยและอยุธยาในบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. ทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์เรื่องสุโขทัยและอยุธยาในบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับบริบทสังคมสยามสมัยใหม่
3. ทำให้ต่อยอดองค์ความรู้เกี่ยวกับบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

8. ผลการวิจัย

จากการศึกษาพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้านมโนทัศน์เกี่ยวกับสุโขทัยและอยุธยาและความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์สุโขทัยและอยุธยากับบริบทสังคมในยุคสยามสมัยใหม่ ผู้วิจัยได้ผลการวิจัย 2 ประเด็น ดังต่อไปนี้

8.1 มโนทัศน์เกี่ยวกับสุโขทัยและอยุธยาในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6:

ตัวตนแห่งอิสรภาพ ความยาวนาน ความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคง

สุโขทัยและอยุธยาเป็นราชธานีเดิมของสยาม ความเชื่อมโยงต่อเนื่องระหว่างสุโขทัย อยุธยาและรัตนโกสินทร์เกิดขึ้นจากการสืบค้นทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีอย่างกว้างขวางในช่วงสยามสมัยใหม่ ความตื่นตัวทางวิชาการความรู้เพื่อสืบค้นความเป็นมาและความสัมพันธ์กับอดีตของสยามสมัยใหม่เป็นส่วนหนึ่งในการเสริมฐานรากของบ้านเมืองให้มั่นคงขึ้น รัชกาลที่ 6 ทรงสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ต่างๆ และนำข้อมูลที่สืบค้นได้มาถ่ายทอดผ่านงานทางอักษรศาสตร์ พระราชนิพนธ์ของพระองค์หลายเรื่องนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสุโขทัยและอยุธยาไว้ ทำให้เห็นมโนทัศน์ของพระองค์ที่มีต่อสุโขทัยและอยุธยา ดังนี้

8.1.1 มโนทัศน์อาณาจักรแห่งอิสราภาพ

รัชกาลที่ 6 ทรงนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสุโขทัยและอยุธยาโดยการย้อนกลับไปสำรวจเรื่องราวในยุคสมัยสุโขทัยและอยุธยาผ่านหลักฐานต่าง ๆ ที่ยังคงหลงเหลือมา ไม่ว่าจะเป็นพงศาวดาร ตำนาน ศิลจารึกและโบราณสถาน มโนทัศน์หนึ่งที่พระองค์ทรงเน้นย้ำให้เห็นอย่างเด่นชัดนั้นคือการเป็นรัฐที่มีอิสราภาพ พระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับสุโขทัยและอยุธยาแสดงให้เห็นการเริ่มต้นก่อตั้งอาณาจักรทั้งสุโขทัยและอยุธยานั้นจากการที่ทั้งสองอาณาจักรยังอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรที่มีความรุ่งเรืองมาก่อน สำหรับสุโขทัยมีอาณาจักรขอมที่มีอำนาจอยู่เหนือ ส่วนอยุธยามีกล่าวถึงอาณาจักรสุโขทัยที่มีอำนาจมาก่อน

ในบทละครชุดพระร่วงเป็นเรื่องราวที่เล่าเกี่ยวกับ “พระร่วง” ผู้เป็นกษัตริย์พระองค์สำคัญของสุโขทัย เรื่องราวในบทละครพระร่วงและพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับขอมดำดิน เป็นเรื่องราวก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์ที่เมืองสุโขทัย สิ่งที่น่าสนใจในเรื่องราวของพระร่วงที่รัชกาลที่ 6 ทรงเน้นย้ำ คือการตกเป็นทาสของขอม ต้องถูกกดขี่จากอำนาจขอม เช่น ในบทละครรำเรื่องพระร่วง ระบุว่า “...จบเวลาส่วยน้ำน้ำซ้ำใจ อนิจจาเป็นข้าเจ้ากรุงขอม ต้องยินยอมสารพัดขัดมิได้ ออกเอยออกกูดูอะไร เกิดเป็นไทยต้องเป็นทาสอนาหนัก จำต้องยอมให้ขอมจิกหัวใช้ ยิ่งคิดไปฟุ้งฟอกแทบหัก ทำโน่นจะได้พ้นเงื้อมมือยักษ์ ให้ขึ้นชื่อประจักษ์ได้สักครา” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2521, น. 18) การนำเสนอให้เห็นภาพการตกเป็นทาสของเมืองอื่นเป็นความทุกข์ใจอย่างสาหัส ต้องยอมให้คนอื่นกดขี่ข่มเหง ความหวังของผู้ไร้อิสราพยอมปราชณอิสราภาพ รัชกาลที่ 6 ทรงพยายามนำเสนอให้พระร่วงต่อสู้ให้ละโว้หลุดพ้นจากอำนาจของขอม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระร่วงเป็นกษัตริย์เมืองละโว้ก็จริง แต่ดูเหมือนว่ารัชกาลที่ 6 จะทรงทำให้เห็นว่าละโว้และสุโขทัยก็ล้วนเป็น “ไทย” เช่นกัน ดังนั้นจุดเน้นสำคัญจึงไม่ได้อยู่ที่ว่าเมืองใดจะหลุดพ้นจากอำนาจขอม แต่หากเป็นการหลุดพ้นของทั้ง 2 เมือง เพราะเป็นการทำให้เมืองเข้มแข็งมากขึ้นและขอมไม่สามารถมายึดครองได้ เมื่อรัชกาลที่ 6 กล่าวถึงพระร่วงในขณะที่เป็นกษัตริย์เมืองละโว้หรือเป็นกษัตริย์เมืองสุโขทัย พระองค์จะทรงใช้คำเรียกเป็นพวกเดียวกัน คือ “ไทย” ดังบทละครเรื่องพระร่วง ตอนที่พระร่วงกล่าวถึงชาวเมืองละโว้ที่ต้องเผชิญภัยของขอมว่า

ดูเอาเถิด! ชาวไทยใจหาญฮึก;
นี่ก นี่ก ก็แสนจะสงสาร,
จะต่อสู้ทัพขอมชัยชาญ,
จะทนทานได้เพียงสักเท่าไร?

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2521, น. 65)

ในตอนท้ายที่พระร่วงจะเสด็จกลับไปครองเมืองละโว้ ก็ได้กล่าวกับมหาราชครูของเมืองสุโขทัยที่มาทูลเชิญให้ครองราชย์ที่สุโขทัยด้วย ดังเนื้อความว่า

ถ้าช่วยกันต่อสู้ศัตรูขอม
พรักพร้อมชาวไทยให้เต็มที
ประเทศไทยจะได้พ้นอสุรี
ให้สมที่ชื่อไทยแต่เดิมมา.

....

แม่ไทยจำนงคงอยู่มั่น,
จงพร้อมกันร่วมจิตสโมสร,
ฝ่ายเราหัวหน้านารากร
จะนำไทยไสร่อนศัตร์ไทย.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2521, น. 124, 127)

การเน้นย้ำ “ความเป็นไทย” ร่วมกันของสุโขทัยและละโว้ทำให้เห็นการเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันของทั้ง 2 เมือง ดังนั้นการที่ “ประเทศไทย” จะได้พ้นอสุรีก็เป็นการหลุดพ้นจากอำนาจคุกคามของศัตรู จะต้องร่วมแรงร่วมใจกัน ปกป้องแผ่นดิน ทั้งนี้ความคิดเรื่องการรวมเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันนี้เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเรื่อง “ความเป็นชาติ” พระราชทัศนะของรัชกาลที่ 6 ทรงแสดงให้เห็นว่าความเป็นชาติเดียวกันคือการมีความสัมพันธ์แบบครอบครัว สมาชิกของชาติจะต้องอยู่ร่วมกันด้วยความตกลงร่วมกันและผสมผสานเป็นหนึ่งเดียวกัน (Vella, 1978, p. 186) ความเป็นชาติเดียวกันของรัชกาลที่ 6 จึงไม่ใช่เพียงเรื่องของเรามีเชื้อชาติเดียวกันหรือเกิดบนแผ่นดินไทยเท่านั้น หากแต่ “ความเป็นชาติไทยโดยแท้ (true Thai)” เกิดขึ้นได้จากความสำนึกความเป็นไทย ไม่ว่าจะเป็นการพูด ภาษาไทยและความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ศาสนาและชาติ ซึ่งเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ ให้มีตัวละครชาวจีนในบทละคร เช่น เรื่องวิวาห์พระสมุทรและเรื่องมหาตมะ ตัวละครชาวจีนในบทพระราชนิพนธ์ ทั้ง 2 เรื่องนี้แสดงตนเข้ากับความเป็นชาติไทย ทั้งความพยายามจะพูดสื่อสารด้วยภาษาไทย แม้ว่าจะออกเสียงได้ ไม่ชัดเจนและความพร้อมที่จะสละมาเป็นคนผิวดำชาติไทย (Vella, 1978, pp. 203-204)

ในหนังสือเรื่องตำนานเสือปากกล่าวถึงสุโขทัยและอยุธยาไว้ โดยแสดงให้เห็นมิติเดียวกันคือการมี “อิสราภาพ” จากศัตรู เช่น กล่าวถึงสุโขทัยไว้ว่า “พระร่วงนี้ได้เป็นทั้งพระเจ้าแผ่นดินและเป็นวีรบุรุษ เพราะไม่มีที่สงสัยในข้อที่พระร่วงนี้ได้เป็นหัวหน้าทำการสงครามรบพุ่งชิงชัย จนไทยได้เป็นอิสราภาพพ้นจากอำนาจขอม” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2522, น. 42) ส่วนที่กล่าวถึงอยุธยานั้น ได้กล่าวถึงตอนพระเจ้าอู่ทอง ตั้งเมืองอยุธยาเป็นราชธานีไว้ว่า “เมืองสุวรรณภูมิเคยเป็นประเทศราชขึ้นกรุงสุโขทัย แต่ครั้งสมเด็จพระร่วง รามกำแหงมาแต่ก่อนในเวลานั้นพระเจ้าศรีสุริยพงษ์รามาธิบดีนครกรุงสุโขทัยมีอำนาจภาพอ่อนแอ บ้านเมืองกระด้างกระเดื่อง พระเจ้าอู่ทองคิดจะตั้งพระองค์เป็นอิสราภาพ จึงเลือกหาที่ตั้งพระนครเป็นราชธานี” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2522, น. 13) นอกจากนี้ ยังได้ยกเหตุการณ์ครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 1 พม่าให้พระมหาธรรมราชาปกครองโดยมีกองทัพพม่าเหลือกำกับอยู่ เนื้อความระบุว่า “ฝ่ายข้างไทยตั้งใจ จะแก้แค้นคืนเมืองเป็นอิสราภาพ” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2522, น. 16)

เนื้อความส่วนที่แสดงให้เห็นความคิดเรื่อง “อิสราภาพ” ในพระราชนิพนธ์เป็นพระราชทัศนะสำคัญของ รัชกาลที่ 6 ที่ทรงตั้งพระทัยนำเรื่องราวเกี่ยวกับสุโขทัยและอยุธยามาเสนอไว้ในบทพระราชนิพนธ์ โดยให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการต่อสู้เพื่อให้บ้านเมืองได้มีอิสราภาพ ซึ่งทั้งสองอาณาจักรก็สามารถทำได้สำเร็จ สุโขทัย และอยุธยาจึงเป็นเมืองต้นแบบที่สำคัญของผู้ต่อสู้นบ้านเมืองและประชาชนได้อยูอย่างมี “อิสราภาพ”

“อิสราภาพ” ในมโนทัศน์ของรัชกาลที่ 6 ไม่เพียงแต่ปรากฏผ่านการไม่ตกเป็นทาสหรืออยู่ใต้อาณาของใคร พระองค์ยังทรงนำเสนอมนทัศน์เรื่องอิสราภาพในมิติของเขตแดนด้วย ในหนังสือเที่ยวเมืองพระร่วง เมื่อรัชกาลที่ 6 ทรงเดินทางถึงเมืองสวรรคโลกหรือเมืองศรีสขналัย อันเป็นเมืองรบพุ่งสำคัญในสมัยอยุธยา รัชกาลที่ 6 ทรงอธิบาย

อำนาจที่อยู่รอบครองเมืองสวรรค์โลก แต่ไม่ได้ลิตรอน “อิสรภาพ” ของเมืองไป เพราะยังให้มีพระมหากษัตริย์ปกครองอยู่ ดังเนื้อความว่า

เมืองสวรรค์โลกนี้ ถึงแม้เมื่อกรุงศรีอยุธยาอำนาจขึ้นแล้ว **เชื่อว่า**จะเสีย **อิสรภาพ** ยังคงเป็นเมืองมีกษัตริย์ครองเรื่อยมา แม้พระมหากษัตริย์ราชได้ออกมา ถวายบังคมขุนหลวงพัวแล้ว เมืองก็ยังคงเป็นเมืองมี**อิสรภาพ**อยู่ เพราะในสมัยนั้น ไม่สู้จะฝึกไฟในเรืออาณานิคมนัก ต้องการแต่เรื่องคนเท่านั้น แต่งค์กษัตริย์ครอง สวรรค์โลกจะได้สูญไปเมื่อใดนั้นก็ยังไม่ปรากฏ

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2564, น. 179)

มิติเรื่องอิสรภาพในเที่ยวเมืองพระร่วงข้างต้นเป็นมิติที่สัมพันธ์กับเรื่องของเขตแดน อันเป็นประเด็นสำคัญ ที่มาพร้อมเจ้าอาณานิคมตะวันตกที่ล่าอาณานิคมในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และกำหนดเขตแดนของ บ้านเมืองต่าง ๆ ดังนั้นเมื่อสวรรค์โลกและอยุธยาในยุคโบราณไม่ได้ยึดถือเรื่องพื้นที่เขตแดน กันนับได้ว่ายังเป็น บ้านเมืองที่มี “อิสรภาพ” อยู่นั่นเอง อิสรภาพของรัฐใหม่ในทศวรรษของรัชกาลที่ 6 จึงเป็นรัฐที่ไม่ได้ถูกขีดหรือจำกัด เรื่องของเขตแดน

8.1.2 มโนทัศน์อาณาจักรที่เกิดขึ้นและดำเนินมาอย่างยาวนาน

ในช่วงเวลาสมัยรัชกาลที่ 5-6 ซึ่งอยู่ในภาวะสยามสมัยใหม่ สยามต้องปรับตัวและพัฒนาบ้านเมือง ให้ทันสมัยและเป็นศิวิไลซ์ตามแบบชาติตะวันตก แต่สิ่งหนึ่งที่สยามพยายามนำเสนอและเน้นย้ำเสมอคือสยามเป็น ชาติเก่าแก่ที่มีอยู่มาช้านานแล้ว เพื่อยืนยันรากฐานอันมั่นคงบางประการ การหันกลับไปมองดูเส้นทางของชาติ ที่ยาวนานและเป็นสายธารเชื่อมโยงต่อกันจึงเป็นแนวทางการสร้างตัวตนความเป็นชาติที่ดำเนินมาช้านาน ให้ทั้งตนเองและผู้คนได้รับรู้

ในคำนำหนังสือเรื่อง*เที่ยวเมืองพระร่วง* ได้แสดงจุดมุ่งหมายของการพระราชนิพนธ์หนังสือเล่มนี้ไว้ว่า ให้คนไทยรู้สึกถึงความเป็นชาติว่าไม่ใช่ชาติใหม่ ไม่ใช่คนป่าและเป็นตัวอย่างให้คนสมัยใหม่เห็นฝีมือของบรรพบุรุษ ดังเนื้อความที่ว่า

...หวังใจว่าหนังสือเล่มนี้จะมีผลอย่างอื่นบ้างคือ ประการหนึ่งบางที่จะทำให้ คนไทยรู้สึกขึ้นมาบ้างว่า **ชาติไทยเราไม่ใช่ชาติใหม่และไม่ใช่ชาติที่เป็น คนป่า หรือที่เรียกตามภาษาอังกฤษ “อันธิวิไลซ์” ชาติไทยเราได้ เจริญรุ่งเรืองมาช้านานแล้ว** เพราะฉะนั้นควรรู้สึกอายแก่ใจว่า ในกาลบัดนี้นั้น อย่างไรก็ดีจะสู้ผู้อื่น แม้แต่จะสู้คนที่ตนโคตรของเราเองก็ไม่ได้ ฝีมือช่างหรือ ความอดสาเหของนครวังพระร่วงดีกว่าคนสมัยนี้ปานใด ถ้าอ่านหนังสือนี้แล้ว บางทีจะรู้สึกหรือเดาได้บ้างไม่มากก็น้อย ถ้าอ่านแล้วคงจะเห็นความเรียวของ คนเราเพียงไร **คนไทยโบราณมีแต่คิดและอดสาเหทำสถานที่ใหญ่โตงดงาม ขึ้นไว้ให้มั่นคง คนไทยสมัยนี้มีแต่จะรื้อถอนของเก่าหรือทิ้งให้โหมม** เพราะมัวหลง

นิยมใหม่ของไหมไปตามแบบของชาวต่างประเทศ ไม่รู้จักเลือกสรรว่าสิ่งใดจะเหมาะ
จะควรใช้ในเมืองเรา สักแต่เขาใช้ก็ใช้บ้าง มีแต่ตามอย่างไปประดุจทหารคณะนั้น

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2564, น. คำนำ)

ความยาวนานของชาติเป็นเครื่องแสดงให้เห็นความเข้มแข็งและความแข็งแกร่งที่สามารถดำรงชาติมาได้
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้สืบค้นประวัติศาสตร์ของชาติบ้านเมือง ดังปรากฏใน
พระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องพระราชพงศาวดาร (พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2532, น. 1-2) ที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงสนพระทัยที่จะสืบหาประวัติศาสตร์ของ
บ้านเมืองและความเป็นอิสรภาพของบ้านเมืองว่า

...จะว่าด้วยการเดินล่วงขึ้นไปหลายร้อยปีหรือพันปีเศษ กรุงสยามอันนี้
ไม่ปรากฏในเรื่องใดว่าได้เป็นชาติยืนยาว มีเจ้าแผ่นดินปกครองมาเกิน 1,300 ปี
นับแต่ปิณณพศกนี้ขึ้นไป ที่ได้ความว่ามีชื่อกรุงสยามขึ้น ตั้งแต่พงศาวดารเหนือ
เป็นอย่างช้า...แต่จะต้องถือว่าพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ปกครองราชอาณาจักรซึ่งเป็นชาติ
ชาวสยามนี้ได้มีขึ้นไม่ต่ำกว่า 1,239 ปี จนถึงปิณณพศกนี้ คงนับเอาพระเจ้าอู่ทอง
มหาราชคือสมเด็จพระร่วงเป็นต้น ว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยามตั้งอยู่ในเมือง
ศรีสัชนาลัยคือเมืองสุโขทัย เป็นราชธานีมหานครใหญ่ ในกรุงสยามฝ่ายเหนือ
ต่อนั้นมาอำนาจใหญ่ ซึ่งเป็นอิสรภาพทั่วไปในแผ่นดินสยาม...แต่คงเข้าใจว่าชาติ
ชาวสยามได้ตั้งขึ้นแล้ว เป็นพระราชอาณาจักรอันหนึ่งสืบมาบัดนี้

ความสนพระทัยดังกล่าวเป็นรูปธรรมที่แสดงออกอย่างชัดเจนจากการตั้ง “โบราณคดีสโมสร” ขึ้น ทั้งนี้เพื่อ
แสดงให้เห็นว่าชาติไทยมีรากความเป็นมาที่ยาวนาน ความเกี่ยวโยงระหว่างรัตนโกสินทร์ย้อนกลับไปสู่ธนบุรีและ
อยุธยาเป็นหลักฐานที่ชัดเจนว่ามีความสืบเนื่องและเกี่ยวโยงกันมา โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ทรงเป็นผู้ที่มีกำเนิดและเริ่มรับราชการตั้งแต่ช่วงปลายสมัยอยุธยา ต่อเนื่องมา
สมัยธนบุรีและทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่หากจะสืบค้นความเชื่อมโยงไปสู่อาณาจักรสุโขทัยนั้น
ต้องพิจารณาความสัมพันธ์ในหลายส่วน เนื่องจากความต่อเนื่องของอาณาจักรสุโขทัยและอยุธยาไม่ได้มีลักษณะ
เดียวกันกับอาณาจักรอยุธยาล่มสลายแล้วมาเป็นอาณาจักรธนบุรี หรืออาณาจักรธนบุรีสิ้นสุดลงแล้วจึงเกิด
อาณาจักรรัตนโกสินทร์ อาณาจักรสุโขทัยยังคงมีลักษณะเป็นอาณาจักรอยู่ ไม่ได้สิ้นสุดลงเมื่ออาณาจักรอยุธยา
กำเนิดขึ้น

อาณาจักรสุโขทัยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับอาณาจักรอยุธยาในลักษณะที่อาณาจักรอยุธยาสามารถรวม
เอาเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรสุโขทัยเข้าไว้กับอาณาจักรอยุธยาได้ รวมทั้งเมืองสุโขทัยที่เปลี่ยนสถานะจากเมือง
ศูนย์กลางของอาณาจักรมาเป็นเมืองหนึ่งในอาณาจักรอยุธยา แต่ในช่วงเวลาสยามสมัยใหม่ เมืองสุโขทัยที่เคยเป็น
เมืองหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาและอาณาจักรรัตนโกสินทร์ได้กลายมาเป็นรากประวัติศาสตร์เริ่มต้นของชาติไทย
จึงเกิดการสืบค้นประวัติศาสตร์ตั้งต้นของราชวงศ์พระร่วงแห่งกรุงสุโขทัยให้เป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์
ชาติไทย ทำให้ชาติไทยเป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์ที่มีความต่อเนื่องและยาวนานมากยิ่งขึ้น

ในหนังสือ *เที่ยวเมืองพระร่วง* รัชกาลที่ 6 ทรงยกเรื่องราวในพงศาวดารเหนือที่เล่าเรื่องตำนานพระร่วง
โดยกล่าวถึงพระยาอภัยคามณีเมืองหริภุญชัยออกไปจำศีลและได้เสพเมถุนกับนางนาคจนนางนาคตั้งครรภ์และ

ให้กำเนิด “เจ้าอรุณกุมาร” ภายหลังพระยาอภัยคามณีได้ให้เจ้าอรุณกุมารไปปกครองเมืองศรีสัชนาลัยและใช้พระนามว่า “พระร่วง” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2564, น. 77) การพยายามผูกเรื่องราวของสุโขทัยในเชิงเรื่องเล่าตำนานที่อาจมีน้ำหนักเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่มากนัก เนื่องจากมีเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ค่อนข้างมาก แต่ก็ทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่าเป็นเรื่องราวที่อาจเกิดก่อนจะมีการบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏในศิลาจารึกอันเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ของสุโขทัย ประวัติศาสตร์ของสุโขทัยจึงยาวนานมากขึ้น

นอกจากนี้ ยังปรากฏการกล่าวถึงศิลาขอมดำดิน ซึ่งเรื่องเล่าขอมดำดินก็เป็นเชิงตำนานเช่นกัน รัชกาลที่ 6 ทรงเชื่อมโยงก้อนหินศิลาที่พบในวัดมหาธาตุเข้ากับเรื่องเล่าตำนานขอมดำดินและเชื่อมโยงว่าอาจเป็นกษัตริย์สุโขทัยพระองค์ใดพระองค์หนึ่งสร้างไว้

...อย่างไรๆ ก็เชื่อว่าไม่ใช่ศิลาที่เกิดอยู่ในพื้นที่นั้นเอง เพราะที่อื่นๆ ก็ไม่เห็นมีก้อนศิลาเช่นนั้น จึงต้องเข้าใจว่ามีผู้นำมาปักไว้ จึงเกิดเป็นปัญหาขึ้นว่าเอามาปักไว้ทำไม นี่อยากจะเดาว่ามาปักไว้ทำหลักเมือง เพราะที่ตรงนั้นก็ดูเป็นที่เกือบจะกลางเมือง การที่เข้าไปอยู่ในเขตวัดเช่นนั้นก็มีหนทางที่อาจจะเป็นไปได้ทางหนึ่ง คือพระเจ้ากรุงสุโขทัยองค์ใดองค์หนึ่งจะใคร่สร้างวัดที่ไว้พระมหาธาตุเลือกได้ที่เหมาะสมกลางเมือง จึงสร้างลงไปริมหลักเมืองซึ่งไม่เป็นข้อขัดข้องประการใด

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2564, น. 88)

การเล่าประวัติเมืองสุโขทัยผ่านตำนานที่ไม่อาจกำหนดอายุของเรื่องเล่าได้ผนวกกับเรื่องเล่าที่เป็นเชิงอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ เช่น การสังวาสกัณหะหว่างมนุษย์กับนางนาค ทำให้เข้าใจว่าเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นมายาวนานมาก การเชื่อมโยงชาติไทยเข้ากับประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัยได้ทำให้เห็นระยะเวลาที่ยาวนานมากขึ้นของชาติ สยามจึงไม่ใช่ชาติที่เพิ่งเกิดขึ้นมาใหม่ แต่หากมีเรื่องราวที่ผูกสัมพันธ์กับตำนานหรือเรื่องเล่าโบราณมายาวนานแล้ว

8.1.3 มโนทัศน์อาณาจักรแห่งความเจริญรุ่งเรือง

การนำเสนอความเจริญรุ่งเรืองของสุโขทัยในด้านกายภาพของบ้านเมืองนั้น รัชกาลที่ 6 ทรงเลือกนำเสนอเรื่องของ “ถนนพระร่วง” อย่างชัดเจนที่สุดในหนังสือ *เที่ยวเมืองพระร่วง* เน้นให้เห็นเรื่องของ “ถนนพระร่วง” ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับภายในเมืองสุโขทัย รัชกาลที่ 6 ทรงให้ความสำคัญกับเส้นทางเชื่อมโยงในการเสด็จประพาสหัวเมืองเหนือครั้งนี้ เส้นทางที่ทรงใช้เสด็จพระราชดำเนินเป็นเส้นทางที่เรียกว่า “ถนนพระร่วง” และเชื่อตามข้อสันนิษฐานทางโบราณคดีว่าเป็นเส้นทางเดิมที่มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย ดังที่ระบุเนื้อความไว้ว่า

...พอได้ทราบข่าวว่าจะได้เดินไปตามถนนพระร่วง ข้าพเจ้าช่างรู้สึกยินดีเสียจริงๆ เพราะตั้งแต่ข้าพเจ้าไปเมืองกำแพงเพชรเมื่อปลายศก 124 นั้นแล้ว ข้าพเจ้าได้ปรารถนาอยู่ว่าจะอยากจะได้เดินไปตามถนนพระร่วงจนถึงสุโขทัย แต่ในเวลานั้นไม่ได้คาดหมายเลยว่าจะได้สมประสงค์...แต่ข้าพเจ้าได้บอกพระวิเชียรปราการไว้ว่าขอให้ลองค้นดู เพราะฉะนั้นจึงมีความยินดีเป็นอันมาก เมื่อได้ทราบข่าวจากพระยาวิเชียรปราการมาว่าได้ค้นถนนพบแล้ว และภายหลังได้ทราบต่อไปว่า

ถนนพระร่วงมีติดต่อกันตลอดไป ตั้งแต่กำแพงเพชรถึงสุโขทัย และตั้งแต่สุโขทัยถึง
สวรรคโลก

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2564, น. 61-62)

จากเนื้อความข้างต้น จะเห็นว่าถนนพระร่วงมีทั้งเส้นทางระหว่างกำแพงเพชรถึงสุโขทัยและเส้นทาง
สุโขทัยถึงสวรรคโลกหรือศรีสัชนาลัย เมื่อรัชกาลที่ 6 ทรงเสด็จจากสุโขทัยไปเมืองสวรรคโลกก็ได้เดินทางไปบน
ถนนพระร่วง แต่เส้นทางสุโขทัยถึงสวรรคโลกจะเป็นถนนที่ดูได้ชัดเจนนอกจากเส้นทางกำแพงเพชรถึงสุโขทัย ดังที่
ระบุว่า

...เดินไปตามถนนโบราณซึ่งยังเรียกอยู่ว่าถนนพระร่วงอีก ถนนแถบนี้
ดูแน่นอนดีกว่าทางที่มาจากเมืองกำแพงเพชร ที่ยังสูงเป็นคันเห็นได้ถนัดอยู่ก็มี
ที่ราบไปเสียยังคงเห็นแต่ทิวไม้ก็มี ที่ราบไปเสียนั้นสังเกตว่าเป็นที่ดอน
เพราะฉะนั้นคงจะไม่ได้ตั้งใจมาให้สูงหรือให้แน่นอนเหมือนที่ลุ่ม...

...บางที่จะเดินทางจากสุโขทัยไปสวรรคโลกในวันเดียวได้ หรือถ้าจะให้
สบายหน่อย ก็นอนกลางทางคืนหนึ่ง ถนนพระร่วงนั้นที่จริงต้องนับว่ายังดีอยู่มาก
ถ้าจะทำให้เป็นถนนดีขึ้นอีกก็ไม่ยากอันใด

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2564, น. 153-154, 159)

ถนนเป็นเครื่องแสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับเมืองทั้งภายในและภายนอก การเคลื่อนที่ของผู้คน
ทำให้บ้านเมืองเกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและการค้า พื้นที่ที่มีผู้คนสัญจรไปมาทำให้เห็นความเจริญทาง
กายภาพของพื้นที่นั้นอย่างชัดเจน รัชกาลที่ 6 จึงทรงระบุอย่างชัดเจนว่าถนนพระร่วงเป็นถนนที่แสดงถึง
ความเจริญของชาติไว้ในหนังสือเที่ยวเมืองพระร่วงว่า “ถ้าขึ้นปล่อยให้คนทำลายถนนไปด้วยความเลาเช่นนี้ ไม่ช้า
ถนนพระร่วงจะสูญจริง ๆ จะไม่มีใครที่ได้ถูกอีกต่อไปว่าอยู่ตรงไหน และพยายามแห่งความเจริญรุ่งเรืองของ
ชาติไทยเราในโบราณกาลก็จะหมดไปอีกอย่างหนึ่ง” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2564, น. 66)

หากพิจารณาในมิติของภูมิสถาปัตย์แล้ว ถนนนับเป็นเขตแดนของบ้านเมืองที่สยามยอมรับในช่วงแรกของการ
เริ่มให้ความสำคัญกับแผนที่ ความรับรู้ของสยามมองว่าเขตแดนเป็นการแสดงพื้นที่อำนาจเป็นจุดๆ โดยมีเมือง
ต่างๆ และด่านต่างๆ เป็นจุดกำหนด โดยการเชื่อมต่อกันของเขตแดนต่างๆ จะใช้ถนนเป็นเครื่องแสดงว่าบริเวณ
นั้นเป็นพื้นที่แห่งอำนาจของอาณาจักร (Winichakul, 1995, pp. 75-76) ดังนั้นถนนไม่ได้แสดงความเจริญของ
บ้านเมืองเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์กับเรื่องเขตแดนของชาติไปด้วย พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 จึงเน้นเรื่อง “ถนน”
อย่างมาก เพราะการทำลายถนนพระร่วงอันเป็นเครื่องแสดงความรุ่งเรืองของชาติไทยจะเป็นการทำลายหลักฐาน
อันเป็นเขตแดนอันสำคัญของชาติด้วยเช่นกัน

นอกจากการแสดงเรื่องถนนหนทางอันทำให้เห็นความเจริญของชาติในอดีตแล้ว รัชกาลที่ 6 ยังทรงแสดง
ให้เห็นว่าสุโขทัยเป็นดินแดนแห่งวัฒนธรรม สิ่งที่เป็นความมั่งคั่งและเจริญรุ่งเรืองของสุโขทัยประการหนึ่งก็คือ
ความรุ่งเรืองของศาสนาพุทธ ดังจะเห็นได้จากวัดวาอารามทั้งที่ปรากฏร่องรอยในพื้นที่ต่างๆ และวัดที่ยังคงมีอยู่
ในช่วงสมัยสยามสมัยใหม่ที่รัชกาลที่ 6 ได้เสด็จประพาสผ่านไป พระองค์ทรงระบุถึงวัดต่างๆ ในหนังสือเที่ยวเมือง
พระร่วงไว้ตลอดเส้นทางที่เสด็จพระราชดำเนิน ทั้งนี้วัดที่พระองค์ระบุชื่อไว้ที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองกำแพงเพชร
เมืองสุโขทัยและเมืองสวรรคโลก รวมแล้วมี 38 แห่ง โดยทรงระบุให้เห็นทั้งเรื่องที่ตั้งและลักษณะสิ่งก่อสร้างภายใน

วัด เช่น วิหาร โบสถ์ เจดีย์และกำแพงวัด รวมทั้งยังแสดงประวัติของวัดบางแห่งไว้ด้วย การให้พื้นที่และความสำคัญกับวัดมากมายหลายแห่งเช่นนี้เป็นสิ่งที่ช่วยแสดงความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในอาณาจักรสุโขทัยในอดีตและต่อเนื่องมาจนถึงยุคสมัยที่เสด็จประพาสหัวเมืองทางเหนือ

ส่วนความเจริญรุ่งเรืองของอยุธยา รัชกาลที่ 6 ทรงนำเสนอในมิติอื่นคือเรื่องของวัฒนธรรมการทูต ดังปรากฏในตำนานเสือป่า ทรงแสดงให้เห็นวัฒนธรรมทางการทูตของอยุธยาที่ต้อนรับราชทูตจากฝรั่งเศสในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ว่ามีการเตรียมสถานที่และพิธีการรับคณะราชทูตอย่างยิ่งใหญ่ การต้อนรับคณะราชทูตในครั้งนั้นแสดงให้เห็นความเจริญและความยิ่งใหญ่ของบ้านเมืองและขนบธรรมเนียมการต้อนรับราชทูต เช่น สมเด็จพระนารายณ์ทรงรับสั่งให้จัดเรือยาวมีพลพาย 70 คน ไว้สำหรับราชทูต 1 ลำ สำหรับขุนนางที่มากับราชทูต 4 ลำ และสำหรับผู้คนบ่าวไพร่ที่มากับราชทูตอีก 12 ลำ รวมเรือที่เตรียมรับราชทูตทั้งหมด 66 ลำ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2522, น. 63) หรือการเชิญพระราชสาส์นของราชทูตเข้ามาถวายสมเด็จพระนารายณ์ ก็เชิญพระราชสาส์นขึ้นราชรถทอง มีกระบวนแห่ทางบก ซึ่งประกอบด้วยกระบวนช้างเชือก 20 ช้าง พลอาสาถือทวนและปืนเดินแซง 2 ข้าง กระบวนตามราชรถมีทหารแต่งฝรั่งเศสที่มานำราชทูต 3 คน ส่วนราชทูตนั่งเสลี่ยงโถงปิดทอง มีคนหาม 10 คน (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2522, น. 65)

รัชกาลที่ 6 ทรงตั้งพระทัยบรรยายเหตุการณ์การรับราชทูตจากฝรั่งเศสของอยุธยาอย่างละเอียด ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการจนถึงคณะราชทูตเดินทางเข้ามาและได้ดำเนินกิจกรรมและขั้นตอนต่างๆ ทำให้เห็นวัฒนธรรมการทูตของอยุธยาในสมัยนั้นอย่างชัดเจน อันแสดงให้เห็นความเจริญและความมีอารยะของอยุธยาที่มีธรรมเนียมการต้อนรับราชทูตที่มีบทบาทสำคัญในช่วงเวลานั้น ซึ่งต้องดำเนินการให้สมพระเกียรติของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส

แม้ว่าอาณาจักรสุโขทัยและอยุธยาจะสลายไปแล้ว แต่ร่องรอยของความเจริญรุ่งเรืองยังปรากฏในหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์อยู่ รัชกาลที่ 6 ทรงเลือกข้อมูล นำมาเรียบเรียงและผลิตซ้ำในพระราชนิพนธ์ของพระองค์อย่างมีนัยความหมายที่สัมพันธ์กับบริบทสังคมสยามสมัยใหม่ในช่วงเวลานั้น ความเจริญของสุโขทัยและอยุธยาในพระราชนิพนธ์ของพระองค์จึงอาจไม่ใช่ความเจริญในมิติทัศน์แห่งยุคสมัยสุโขทัยและอยุธยา หากแต่เป็นความเจริญตามรูปแบบสายตาของสยามสมัยใหม่ อันประกอบด้วยการมีถนนหนทางระหว่างกัน การมีศาสนาและการมีขนบธรรมเนียมประเพณี

8.1.4 มโนทัศน์อาณาจักรที่มั่นคงและมีความสัมพันธ์กับเมืองต่างๆ

รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์ถึงสุโขทัยในบทละครเรื่องพระร่วงว่าเป็นพื้นที่ที่ข้าศึกเข้าโจมตีได้ลำบาก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเป็นเมืองที่มีความมั่นคงแห่งหนึ่ง ดังเช่นตอนที่พญาเดโชกล่าวว่าจะติดตามพระร่วงไปที่สุโขทัยเพียงลำพัง หากจะยกกองทัพไปโจมตี ก็เป็นเมืองที่เข้าตีได้ยาก ดังคำประพันธ์ว่า

แต่อ้ายร่วงหลบลิ้นไป
สู่แดนสุโขทัยธานี,
ซึ่งอยู่ภายนอกอาณาจักร,
จะอีกอักตะบึงไปถึงที่,

**สุโขทัยกำลังสะพรั่งดี,
จะต่อตีคงยากลำบากนัก,**

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2521, น. 226)

ในตำนานเสือป่า รัชกาลที่ 6 ทรงนำเสนอเหตุการณ์พระเจ้าหงสาวดียกทัพมาตีอยุธยาแต่ไม่สามารถเอาชนะได้ว่า “พระเจ้าหงสาวดียกมาคราวนั้นเข้าตีพระนครหลายครั้งไม่แตก รอยู่นจนจนฤดูฝนก็ต้องเลิกทัพกลับไป” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2522, น. 17)

นอกจากจะเป็นอาณาจักรที่มีความมั่นคง ข้าศึกศัตรูเกรงกลัวที่จะเข้าทำศึก หรือทำศึกหลายครั้งก็ไม่สามารถยึดครองได้แล้ว รัชกาลที่ 6 ทรงแสดงให้เห็นว่าสุโขทัยและอยุธยาต่างก็มีความสัมพันธ์กับเมืองต่างๆ เช่น ในบทละครเรื่องพระร่วง รัชกาลที่ 6 ทรงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองด้วยการหลอมรวมเมืองทั้ง 2 เข้าไว้ด้วยกัน คือเมืองละโว้และเมืองสุโขทัย ส่วนในเรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง รัชกาลที่ 6 ทรงกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองสุโขทัยกับศรีสัชนาลัยและสุพรรณบุรีกับอยุธยาไว้ว่าเป็นลักษณะเมืองที่มีความสัมพันธ์ที่ปรองดองกัน ว่า “กรุงสุโขทัยกับเมืองศรีสัชนาลัยเกี่ยวข้องกันเท่าๆ กับกรุงทวารวดีกับเมืองสุพรรณเมื่อสมัยพระเจ้าอู่ทอง ฉะนั้น คือศรีสัชนาลัยก็ไม่ได้เป็นข้าสุโขทัยและสุพรรณก็ไม่ได้เป็นข้ากรุงทวารวดี เป็นแต่ปรองดองเป็นพวกเดียวกันเพื่อประโยชน์แห่งกันและกัน” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2564, น. 163) นอกจากนี้ ในตำนานเสือป่า รัชกาลที่ 6 ก็ทรงเลือกนำเสนอการต้อนรับคณะราชทูตจากฝรั่งเศสของอยุธยาว่าเป็นงานใหญ่ที่ต้องมีการเตรียมตัวมาก “การรับราชทูตครั้งนั้น ที่กรุงศรีอยุธยาจัดการตระเตรียมเป็นการใหญ่” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2522, น. 62) ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์กับบ้านเมืองอื่นนับเป็นความมั่นคงของอาณาจักรด้วยเช่นกัน

8.2. มโนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6: การสร้างเรื่องเล่าสมัยเก่าในบริบทสยามสมัยใหม่

มโนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้ง 4 ประการ ถูกนำเสนอผ่านพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่มีกรอบความคิดแบบสยามสมัยใหม่เข้ามามีอิทธิพล พระราชนิพนธ์เหล่านั้นมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าสมัยเก่าในมิติมุมมองของสยามสมัยใหม่ การนำเสนอมนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาผ่านเรื่องเล่าสมัยเก่านี้ทำให้เห็นมิติความสัมพันธ์กับบริบทสังคมสยามสมัยใหม่ที่น่าสนใจ 3 ประการ ดังนี้

8.2.1 มโนทัศน์สุโขทัยและอยุธยากับสยามสมัยใหม่: การสร้างความจริงและความเป็นเหตุเป็นผลในเรื่องเล่าสมัยเก่า

ในช่วงเวลา “ยุคสยามสมัยใหม่” เป็นช่วงเวลาที่ก้าวตามประเทศตะวันตกที่ได้ปฏิวัติวิทยาศาสตร์และปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้เกิดวิทยาการสมัยใหม่มากมายเพื่อขับเคลื่อนสังคม การตั้งคำถามต่อสรรพสิ่ง เป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ได้เข้ามาเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการอธิบายยุคแสงสว่างแห่งปัญญา (enlightenment) การตอบคำถามต่อสิ่งที่มีอยู่และสรรพสิ่งที่ต้องใช้กระบวนการของการสืบค้นและสร้างองค์ความรู้

เพื่ออธิบายสิ่งต่างๆ นั้นให้เป็นเชิงประจักษ์ตามแนวทางประจักษ์นิยม (empiricism) แนวทางสำคัญประการหนึ่ง ที่ช่วยให้อธิบายสิ่งต่างๆ ให้เกิดความประจักษ์แจ้งได้คือการเข้าไปเห็นและเรียนรู้สิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง

สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นในความเคลื่อนไหวแบบสมัยใหม่นั้นคือการอธิบายสิ่งต่างๆ ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ตามความคิดแบบเหตุผลนิยม (rationalism) ซึ่งเป็นความเชื่อว่าสรรพสิ่งเป็นเรื่องของธรรมชาติและของมนุษย์ ที่สามารถรับรู้ อธิบายและคาดการณ์ได้อย่างมีเหตุผล ไม่ใช่สิ่งเร้นลับหรือถูกกำกับโดยพระเจ้า ทั้งนี้รวมถึงเรื่องของเวลาที่ผู้คนจะอธิบายความแตกต่างของสังคมเป็นความแตกต่างกันของสมัย ทำให้เกิดสำนึกถึงยุคสมัยใหม่ที่แตกต่างกับสมัยเก่า (ธงชัย วินิจจะกูล, 2566, น. 55) ดังนั้นข้อเขียนที่แสดงการอธิบายเรื่องราวต่างๆ จึงเกิดขึ้นมากมาย โดยเฉพาะการอธิบายเรื่องราวในอดีตที่เกิดขึ้นผ่านไปแล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นความแตกต่างกับสมัยใหม่ ทั้งนี้รัชกาลที่ 6 ทรงใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ในการเล่าเรื่องให้สอดคล้องกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล

บทละครเรื่องพระร่วงและบทละครเรื่องท้าวแสนปมของรัชกาลที่ 6 เป็นพระราชนิพนธ์ที่ประกอบสร้างมาจากเรื่องเล่าในอดีตประเภทตำนาน ซึ่งมักจะมีเหตุการณ์เหนือจริงประกอบอยู่ด้วย เช่น ในตำนานเกี่ยวกับพระร่วง มีเหตุการณ์เรื่องขอมดำดินมาพบพระร่วง แล้วกลายเป็นหินดังวาจาสิทธิ์ของพระร่วง หรือตำนานเรื่องท้าวแสนปมก็มีเหตุการณ์พระธิดาเสวยมะเขือที่นายแสนปมปัสสาวะรดจนตั้งครุฑ ความเหนือจริงเช่นนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในตำนาน รัชกาลที่ 6 มีพระราชวินิจฉัยในคำอธิบายเรื่องราวทรงปรับเปลี่ยนเรื่องเหนือจริงในตำนานเหล่านั้นให้มีความสมจริงที่อาจเกิดขึ้นได้ ดังในแถลงเรื่องพระร่วงหรือขอมดำดินในบทละครเรื่องพระร่วงที่ทรงระบุไว้ว่า

แต่ตามความเห็นของข้าพเจ้าเองเห็นว่าจะว่าเพนิทานไปหมดทีเดียว ไม่ได้ คงจะมีเรื่องจริง แต่หากเล่าต่อเติมเพิ่มความอัศจรรย์ต่างๆ ขึ้น ตามวิสัยของคนในชั้นหลังที่ชอบเล่าเรื่องอะไรให้วิเศษแปลกปลาดเพนอภินิหารของเจ้านายที่ตนนับถือ **ความจริงอันควรเชื่อได้ในเรื่องนี้ก็คือ พระร่วงนี้ได้เพนทั้งพระเจ้าแผ่นดินและเพนวิบุรุษ เพนผู้มีสติปัญญาไหวพริบ** เช่นการคิดภาชนะอย่างใหม่ขึ้นใช้ตักน้ำ... คือพระร่วงเพนผู้คิดทำกระออมถั่วขึ้น เพนของที่คิดขึ้นใหม่จึงพากันตื่นตื่นเห็นเพนผู้วิเศษ ที่ว่าวาจาสิทธิ์นั้นน่าก็จะอธิบายได้ว่าพระร่วงเพนผู้ที่พลเมืองนิยมนับถือมาก จะมีบัญชาสั่งอะไรก็เพนไปตามบัญชาทุกประการ...ส่วนนายทหารที่ส่งมานั้น ก็คงจะเพนผู้มีฝีมือ และทั้งจะให้อภินิหารพระร่วงมากหนักขึ้น จึงต้องกล่าวว่ามีฤทธิ์มีเดชมาก ส่วนข้อที่ว่าดำดินมาจากเมืองขอมนั้นน่าจะมากเกินไป อันที่จริงคงจะยกเข้ามาตรงๆ ก่อน พระร่วงจึงได้ทราบเหตุและหลบไปบวชเสียที่สุโขทัย...ขอมจึงต้องหันลงใช้อุบายเพื่อล้างผลาญพระร่วง ฝ่ายพระร่วงคงจะเห็นผิดสังเกต เพราะคนแต่งเพนไทยแต่พูดสำเนียงแปร่งเพนขอม จึงกล่าวประวิงไว้ แล้วไปตามโยมวัดออกมาจับตัวได้...

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2521, น. 23-24)

ส่วนในคำปรารภบทละครเรื่องท้าวแสนปม รัชกาลที่ 6 มีพระราชวินิจฉัยและทรงสืบค้นอธิบายเรื่องท้าวแสนปมเพื่อแสดงให้เห็นว่าเรื่องมะเขือที่ทำให้พระธิดาทรงพระครรภ์ในตำนานอาจไม่เป็นเช่นนั้นและเรื่องราวที่เป็นไปได้อาจเป็นว่า

ฝ่ายพระชินเสนกลับไปถึงที่พักแล้ว ไตรตรงดูเห็นท่าทางว่านางจะมีความรักใคร่บ้าง แต่ยังไม่แน่ใจแท้ จึงใช้อุบายเอาเหล็กแหลมจารเป็นหนังสือบนมะเขือ เป็นถ้อยคำเกี้ยวเลียบเคียงเป็นในๆ แล้วนำมะเขือกับผักอื่นๆ ส่งไปให้นาง ฝ่ายนางได้เห็นหนังสือแล้ว ก็เขียนหนังสือตอบใส่ห่อหมากฝากไปให้นายแสนปม พระชินเสนได้รับหนังสือตอบ เข้าใจได้ว่านางสมครรักใคร่ในตนเป็นแน่แล้ว จึงเข้าไปหานางที่ในวัง...

ต่อนั้นมาก็จะได้พบปะกันอีก ที่สวนเป็นพื้น และวิธีมีหนังสือไปมาคงใช้เขียนบนมะเขือ จึงเกิดปรากฏขึ้นว่านางนั้นโปรดเสวยมะเขือนัก...

...ท้าวไตรตรงซึ่งผู้เป็นตาจึงอยากจะใคร่ทรงทราบว่าใครเป็นบิดาแห่งหลานนั้น ถ้ามพระธิดาก็ไม่ให้การอย่างไรทั้งสิ้น ถ้ามพวกข้าหลวงก็ไม่มีใครรู้เรื่องอะไรหมด คงเป็นแต่โจษกันว่าตั้งแต่ได้เสวยมะเขือซึ่งนายแสนปมถวายแล้วก็ทรงครรภ์ดังนี้...

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493, น. 15-16)

การปรับเปลี่ยนตำนานอันเป็นเรื่องเล่าต้นทางให้มีเนื้อหาเช่นนี้เพราะทรงต้องการให้เรื่องเล่าพระร่วงและท้าวแสนปมมีความสมเหตุสมผลและมีความเป็นไปได้ที่จะเกิดเหตุการณ์เช่นนั้นได้จริง รวมทั้งยังทำให้พระร่วงและท้าวแสนปมในตำนานอาจมีตัวตนจริงได้ผ่านพระราชวินิจฉัยของพระมหากษัตริย์ การแสวงหาและสืบค้นความจริงรวมถึงการอธิบายสิ่งต่างๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผลนี้เป็นอิทธิพลสำคัญของวิธีวิทยาความรู้ในช่วงสยามสมัยใหม่ การทำความเข้าใจสรรพสิ่งด้วยหลักวิทยาศาสตร์ที่เน้นความสมเหตุสมผลจึงเป็นสิ่งสำคัญที่กำหนดกรอบมโนทัศน์ของสังคมสยามสมัยใหม่ การสร้างเรื่องเล่าสมัยเก่าที่เคยอยู่ในรูปแบบตำนานที่สามารถเล่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ได้จึงถูกปรับเปลี่ยนให้มีเหตุผลและเป็นความจริงได้ โดยเฉพาะเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับบุรพมหากษัตริย์ การสร้างเรื่องเล่าให้น่าเชื่อถือจึงเป็นเรื่องสำคัญ

8.2.2 มโนทัศน์สุขุขทัยและอุรุยาภิเษกกับสยามสมัยใหม่: การสร้างรากเหง้าของ “สยามสมัยใหม่” ด้วยเรื่องเล่าสมัยเก่า

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงเวลาที่มีการสืบค้นทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ไทยอย่างกว้างขวาง เพื่อค้นหาข้อมูลและทำความเข้าใจความเป็นมาและตัวตนของความเป็นชาติไทย พระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนพระบรมราชโบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในขณะนั้น เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเดินทางสำรวจและสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี พระองค์ทรงเดินทางไปสำรวจโบราณสถานทั่วราชอาณาจักรและทรงพระนิพนธ์หนังสือบันทึกความรู้เรื่องต่างๆ ไว้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นพระนิพนธ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยว อาทิ *เที่ยวตามทางรถไฟ* ที่ทรงเดินทางด้วยรถไฟตามจังหวัดต่างๆ เช่น พระนครศรีอยุธยา พิษณุโลก พิจิตร เมื่อทรงเดินทางไปจังหวัดใดจะทรงพระนิพนธ์ตำนานเมืองนั้นและสิ่งสำคัญต่างๆ ของเมืองนั้นไว้ พระนิพนธ์ในลักษณะของตำนานเป็นลักษณะงานที่โดดเด่นและปรากฏหลายเรื่อง เช่น *ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์* *ตำนานวังหน้า* และ *ตำนานเมืองพิจิตร* นอกจากนี้ยังมีงานชุมนุมพระนิพนธ์ที่เป็นข้อเขียน

ทั้งด้านการปกครอง ประเพณี วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ต่างๆ อาทิ *เรื่องเมืองอุทอง เรื่องพระร่วง* รวมถึงพระนิพนธ์เอกสารตรวจราชการเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ร.ศ.119-131 (พ.ศ. 2443-2455)

การสืบค้นหารากเหง้าของชาติได้นำกระบวนการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมเข้ามาเป็นแนวทางในการสร้างตัวตนด้วยรากเหง้าทางวัฒนธรรม แนวทางการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมมีปรากฏในยุโรปและส่งผ่านมาสยามสมัยใหม่ ธงชัย วินิจจะกูล (2566, น. 62) อธิบายว่าความเคลื่อนไหวของการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมในยุโรปเป็นการเคลื่อนไหวทางปัญญาที่ดำเนินไปพร้อมกับ “บุราณนิยม” (antiquarianism) คือความสนใจนิยมสืบหาเรื่องราวอดีต ความเป็นมาของสิ่งต่างๆ และแสวงหาสะสมข้าวของเก่าๆ โดยเฉพาะหนังสือ วัตถุ ผลงานศิลปะของยุคสมัย จะเห็นได้ว่าในช่วงตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ชนชั้นนำของสยามได้ค้นพบโบราณวัตถุและเอกสารจำนวนมาก เช่น ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งรัชกาลที่ 4 ทรงเป็นผู้ค้นพบและทรงอธิบายว่าเป็นจารึกบันทึกเหตุการณ์สมัยสุโขทัย

บุราณนิยมในสยามอาจนับได้ว่าเริ่มก่อตัวในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 แล้วเติบโตอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 5 เห็นได้จากการตั้งหอพระสมุดวชิรญาณ การจัดทำวารสารวชิรญาณและวชิรญาณวิเศษ กิจกรรมบุกเบิกความรู้และการศึกษาสาขาวิชาใหม่ๆ เช่น ประวัติของเมือง สถานที่ วัตถุโบราณ รวมทั้งยังให้ข้าราชการชั้นสูงเขียนและรวบรวม “พงศาวดาร” เมืองต่างๆ ส่งเข้ามาที่กรุงเทพฯ กลุ่มชนชั้นสูงจึงเริ่มสืบสวนหาหลักฐานเพื่อสร้างความรู้ประวัติศาสตร์ การไต่สวนแบบนี้ได้ผลลัพธ์ที่เรียกกันในช่วงต้นว่า “โบราณคดี” ซึ่งแปลตรงตัวก็คือเรื่องโบราณ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 บุราณนิยมเฟื่องฟูอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการยกระดับให้สุโขทัยมีสถานะเป็นอารยธรรมสูงส่ง (antiquity of Siamese civilization) ของสยามยุคโบราณ การศึกษาค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะในสยามขยายตัวมากขึ้นไปอีกในช่วงนี้ เพราะเป็นวิทยาการที่ทันสมัยสอดคล้องกับอิทธิพลของลัทธิอาณานิคม (ธงชัย วินิจจะกูล, 2566, น. 64-66) การสืบค้นและสร้างเรื่องราวเพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ของตนเองจึงเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายและหลายลักษณะ ทั้งการเขียนเป็นพระราชพงศาวดาร พงศาวดารและตำนาน ข้อเขียนเกี่ยวกับเรื่องราวสมัยเก่าหรืออดีตเหล่านั้นไม่ได้เพียงบอกไว้ในอดีตเกิดอะไรขึ้นบ้าง หากแต่ยังแสดงให้เห็นว่าคนสมัยหลังหรือสมัยใหม่ (ในขณะนั้น) กำลังทอดสัมพันธ์ตัวเองกับอดีตที่ผ่านมา ดังนั้นภาวะสยามสมัยใหม่ที่ปรากฏจึงอาจไม่ใช่เพียงการโหยหาอดีต (nostalgia) แต่ตัวตนของตนเองในวันนี้ (ปัจจุบันในขณะนั้น) ก็ไม่อาจอยู่เพียงลำพังได้ แต่จำเป็นต้องเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงถึงสิ่งต่างๆ ไว้ โดยเฉพาะอดีตที่ผ่านมา

กรอบความคิดสมัยใหม่ทำให้เกิดการประกอบสร้างเรื่องเล่าสมัยเก่าขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะการใช้และสร้าง “พงศาวดาร” และ “ตำนาน” เพื่อเน้นให้เห็นความยาวนานของการมีอยู่ของชาติไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัย (หรืออาจก่อนหน้านั้น) จนต่อเนื่องมาถึงสมัยอยุธยา พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 ที่นำเสนอมนต์เสน่ห์สุโขทัยและอยุธยาที่เป็นอาณาจักรที่เกิดขึ้นมายาวนานนั้น พระองค์ทรงเน้นย้ำในบทละครเสมอว่าเป็นเมืองที่มีความยาวนาน แต่เนื้อความไม่ได้กล่าวถึงความยาวนานนั้นว่าเริ่มต้นเมื่อใดหรือจุดใด หรือแสดงให้เห็นต้นทางของอาณาจักรว่าเกิดขึ้นและดำรงอยู่มายาวนานได้อย่างไร รัชกาลที่ 6 ทรงใช้ส่วนปรบของบทละครมาอธิบายขยายความ โดยการนำเรื่องเล่าสมัยเก่าหรือเรื่องเล่าในอดีตมาอธิบายบทละครซึ่งเป็นเรื่องเล่าใหม่ แหล่งข้อมูลสำคัญที่รัชกาลที่ 6 ทรงนำมาใช้คือเรื่องเล่าสมัยเก่าจำพวกพงศาวดารและตำนาน

รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์อธิบายนำเรื่องบทละครเรื่องพระร่วงและบทละครเรื่องท้าวแสนปม โดยนำพงศาวดารและตำนานมาอธิบายบทละคร เช่น พระราชนิพนธ์แปลเรื่องพระร่วงหรือขอมดำดิน ตามตำนานและโดยสันนิษฐานโบราณคดี อธิบายถึงที่มาของพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องพระร่วงว่ามาจาก พงศาวดารเหนือที่เล่าเรื่องพระร่วงไว้ ส่วนเรื่องท้าวแสนปม รัชกาลที่ 6 ทรงสืบค้นจากพงศาวดารกรุงเก่าและ พงศาวดารโยนกและทรงสันนิษฐานว่าท้าวแสนปมอาจจะเจ้านายเชื้อสายกษัตริย์ที่มีต้นวงศ์จากท้าวไชยศิริ ซึ่งมีกษัตริย์สืบเชื้อสายมาอีก 4 ชั่วคน จนมาถึงกษัตริย์ที่ชื่อ “ชินเสน” พระราชบิดาของท้าวแสนปม รัชกาลที่ 6 ทรงสันนิษฐานเรื่องราว โดยทรงเล่าในลักษณะระบุจุลศักราชไว้อย่างชัดเจน เช่น “เมื่อราวจุลศักราช 550 พ.ศ. 1731 มีพระเจ้าแผ่นดินไทยองค์ 1 เป็นเชื้อวงศ์ของพระเจ้าพรหมมหาราช ทรงพระนามว่าท้าวไชยศิริ... ครั้นเมื่อราวปีฉลู จุลศักราช 675 พ.ศ. 1857 พระชินเสนมีความปรารถนาจะใคร่เห็นตัวนางธิดาไตรตรึงษ์” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493, น. 13-14) การระบุช่วงศักราชให้เห็นชัดเจนเพื่อให้เห็นถึง ช่วงเวลาที่เกิดขึ้นในอดีตมานานตั้งแต่ พ.ศ. 1731 ที่เป็นช่วงเริ่มต้นของเชื้อวงศ์กษัตริย์อยุธยา

การสืบค้นเรื่องเล่าในอดีตเพื่ออธิบายอดีตความเป็นมาของตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในสังคม สยามสมัยใหม่ เมื่อสืบค้นพบตำนานหรือเรื่องเล่าในอดีตที่สามารถนำมาอธิบายตัวตนได้ การสืบค้นและสร้าง รากเหง้าของบุรพกษัตริย์ของชาติทำให้เห็นความสืบเนื่องอันยาวนานตั้งแต่ครั้งสุโขทัยจนถึงสมัยอยุธยา แม้จะเป็น คนละยุคสมัย แต่รัชกาลที่ 6 ทรงเลือกที่จะสร้างรากจากพระมหากษัตริย์ต้นราชวงศ์ของสุโขทัยและอยุธยา เพื่อตอกย้ำการมีอยู่จริงของปฐมวงศ์ ความยาวนานที่ส่งต่อความเจริญและความมั่นคงให้แก่บ้านเมือง

8.2.3 มโนทัศน์สุโขทัยและอยุธยากับสยามสมัยใหม่: การสร้างมิติความสัมพันธ์ของเรื่องเล่าเพื่อแสดง ความคิดการรวมศูนย์อำนาจ

มโนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 ถูกนำเสนอในเรื่องเล่าที่แสดงให้เห็น ความพยายามเชื่อมโยงกับอดีตหลายร้อยปี หลักฐานที่นำมาประกอบสร้างมโนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาเป็น เรื่องเล่าสมัยเก่าที่เล่าเกี่ยวกับตำนานเมืองและกษัตริย์ ดังเช่นตำนานและพงศาวดารเหนือ ซึ่งก็เล่าต่อเนื่องกันมา จนไม่อาจสืบค้นช่วงเวลาเริ่มต้นของเรื่องเล่าได้อย่างแน่นอน อุดินันท์ พรหมพันธุ์ใจ (2567, น. 70-71) อธิบาย ลักษณะของการสร้างประวัติศาสตร์ชาติไทยว่ามีทัศนะแบบเอาตัวเองเป็นศูนย์กลางด้วยความรู้แบบจักรวรรดิ ที่เหนือกว่าคนอื่นและมองว่าประวัติศาสตร์ชาติไทยมีลักษณะโดดเด่นไม่เชื่อมโยงกับดินแดนอื่น มีการเขียนหรือ เล่าประวัติศาสตร์แบบไม่ยึดโยงกับสังคม มุมมองดังกล่าวนี้คล้ายการนำเสนอว่าชาติไทยได้เขียนประวัติศาสตร์ของ ตนเองขึ้น โดยไม่แสดงมิติความสัมพันธ์กับรัฐ ชาติ หรือบ้านเมืองอื่น

แนวทางการสร้างประวัติศาสตร์ชาติไทยในยุคสยามสมัยใหม่อาจจะมีลักษณะดังกล่าว แต่เมื่อพิจารณา จากการนำเสนอ มโนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 แล้ว จะเห็นมิติการรวมศูนย์อำนาจของ สยามที่ไม่ได้มุ่งแสดงทัศนะว่ายิ่งใหญ่และเหนือกว่าเมืองใด ๆ แต่เป็นการสร้างอาณาจักรขึ้นมาจากความเป็นรอง และการด้อยอำนาจกว่า ดังในบทละครเรื่องพระร่วงที่กำหนดให้พระร่วงเป็นกษัตริย์เมืองละโว้ ซึ่งเป็นเมือง ขนาดเล็กและอยู่ใต้อำนาจของขอม พระร่วงไม่มีอำนาจใดไปต่อสู้กับอำนาจของขอม จนต้องยอมหนีออกจากเมืองละโว้ ไปเมืองสุโขทัยที่มีขนาดใหญ่และเข้มแข็งกว่า การสร้างเรื่องเล่าของพระร่วงให้มีอำนาจด้อยกว่า คือการตั้งต้น ประวัติศาสตร์ชาติจากความด้อยอำนาจกว่า การตั้งต้นยอมรับว่าตนด้อยกว่าและยอมหลบหลีกภัยเพื่อรักษา

ประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมืองเป็นยุทธวิธีหนึ่งของสยามสมัยใหม่เพื่อดำรงบ้านเมืองให้พ้นจากภัยมหาอำนาจชาติตะวันตก ความคิดดังกล่าวนี้ปรากฏชัดเจนตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 สยามยอมรับว่าตนเองไม่สามารถต่อสู้ทำสงครามกับชาติตะวันตกได้โดยตรง ดังปรากฏในคำกราบบังคมทูล ร.ศ. 103 ของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์และเจ้านายรวมถึงขุนนางจำนวนหนึ่งได้ลงชื่อและกราบบังคมทูลว่ากองทัพสยามยังคงอ่อนด้อยประสิทธิภาพทั้งในแง่อาวุธยุทธภัณฑ์และกำลังพล แม้สยามจะทำสงครามกับชาติตะวันตกและได้รับชัยชนะแต่ก็อาจส่งผลเสียต่อความเจริญของบ้านเมืองได้ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรณสูต, 2530, น. 45) แนวทางดังกล่าวส่งผลให้สยามสมัยใหม่แสดงตนว่ามีอำนาจน้อยกว่า ขณะเดียวกันก็มีความกล้าหาญที่จะดำรงรักษาชาติตนไว้อย่างที่สุด

นอกจากนี้ รัชกาลที่ 6 ยังทรงแสดงให้เห็นมิติความสัมพันธ์กับบ้านเมืองอื่น เนื่องจากละโว้เป็นเมืองที่ไม่สามารถอยู่ลำพังได้ พระองค์จึงทรงกำหนดให้เมืองสุโขทัยมาผนวกรวมกับเมืองละโว้ โดยมีพระร่วงเป็นกษัตริย์ปกครองเพียงพระองค์เดียว จากสุโขทัยและละโว้ที่ต่างเป็นเมืองเอกเทศ เมื่อผนวกรวมความสัมพันธ์กันทำให้สุโขทัยกลายเป็นแผ่นดินขนาดใหญ่มากขึ้น รัชกาลที่ 6 ทรงพยายามแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์ระหว่างสุโขทัยกับเมืองอื่นจนสามารถดำรงรักษาอิสรภาพของเมืองทั้งสองไปด้วยกัน ความมั่นคงของบ้านเมืองจึงเกิดขึ้นจากกษัตริย์ที่เป็นศูนย์รวมสำคัญของบ้านเมือง ดังในบทละครพูดคำกลอนเรื่องพระร่วงที่ว่า

ถ้าแม่พระร่วงขึ้นทรงราชย์

เกลิงอาสน์สุโขทัยहरणा,

พระเกียรติจะกระเดื่องเรื่องเดชา -

นุภาพทั่วทิศานุทิศ.

ส่วนเมืองละโว้มารวม

ร่วมอาณาจักรสถิต

มั่นคง, เพราะองค์พระบพิตร

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2521, น. 183)

การรวมศูนย์อำนาจในบทละครพระร่วงข้างต้นแสดงให้เห็นมิติรวมศูนย์อำนาจของรัชกาลที่ 6 ที่แตกต่างกับรัชกาลที่ 5 ที่ทรงปฏิรูปการปกครองอย่างชัดเจน ในสมัยรัชกาลที่ 6 การรวมศูนย์อำนาจเป็นไปในลักษณะอำนาจของ “ความเป็นชาติ” การรวมเมืองสุโขทัยและละโว้เข้าไว้ด้วยกันเป็นการยินยอมพร้อมใจของประชาชนที่จะรวมกันเป็นหนึ่งเดียวตามความคิดชาตินิยม ในบทละครพระร่วงจึงพยายามเน้นให้เห็นการประชุมกันของเหล่าขุนนางและประชาชนในการทูลเชิญพระร่วงมาปกครองสุโขทัย นับเป็นการแสดงความยินยอมพร้อมใจที่จะรวมอำนาจเข้าด้วยกัน โดยมีพระร่วงเป็นผู้นำและศูนย์รวมของคนในชาติ ทั้งนี้จะเห็นว่ารัชกาลที่ 6 ทรงส่งเสริมภาพลักษณ์ของราชวงศ์เป็นเหมือนผู้ยืนยันอิสรภาพของชาติ (Sturm, 2006, p. 145) ดังนั้นการรวมศูนย์อำนาจของรัชกาลที่ 6 ผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับสุโขทัยและอยุธยาจึงเป็นมิติความคิดที่มุ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเมืองต่างๆ ให้เป็นกลุ่มก้อน (ความเป็นชาติ) เดียวกัน เพราะเป็นหนทางในการสร้างความเข้มแข็งของบ้านเมืองจากความเป็นรองหรือด้อยกว่า เมืองที่เล็กและมีกำลังน้อยกว่าจะอยู่รอดได้ก็เพราะการรวมตัวกันเป็นหนึ่งเดียวเพื่อให้มีอำนาจต่อสู้กับเมืองมหาอำนาจ ซึ่งในบทละครพระร่วงหมายถึงอาณาจักรขอม แต่ในบริบทสังคมสยามสมัยใหม่ก็คือชาติตะวันตก

8.2.4 มโนทัศน์สุโขทัยและอยุธยากับสยามสมัยใหม่: การสร้างความหมายระหว่างตัวบทตามรูปแบบการพิมพ์สมัยใหม่

ในยุคสยามสมัยใหม่เกิดวัฒนธรรมการจัดพิมพ์หนังสือขึ้นอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะการจัดพิมพ์หนังสือของหอพระสมุดวชิรญาณ การจัดพิมพ์หนังสือที่ผ่านการตรวจสอบของหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครจะมีสิ่งปรากฏในหนังสือนอกจากตัวบทที่ผ่านการชำระและตรวจสอบก็คือการให้ความรู้เกี่ยวกับหนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้นหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าคำนำและคำอธิบาย ผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดคือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระองค์ทรงเป็นผู้ที่ตั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับภูมิหลังและความเป็นมาของหนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้น (สละโรจน์ กิตติมหาเจริญ, 2568, น. 139) คำนำและคำอธิบายรวมถึงเชิงอรรถที่ใช้อธิบายข้อมูลเพิ่มเติมในหนังสือช่วงเวลานั้นเป็นตัวบทสำคัญที่ชนชั้นนำสยามช่วยกันสืบค้นข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์คดี เพื่อนำมาตีพิมพ์ประกอบกับตัวบทวรรณคดี ข้อมูลในคำนำและคำอธิบายเหล่านั้นเป็นปรบท (paratext) ที่ทำหน้าที่ให้ข้อมูลที่ตัวบท (text) ไม่สามารถบอกทั้งหมดได้ ในยุคสมัยใหม่ที่สื่อมีบทบาทจะมีการสร้างวาทกรรมขึ้นรอบตัวบทความความหมายของปรบทจะถูกปรับเปลี่ยนไปไม่สิ้นสุดตามยุคสมัย วัฒนธรรม ประเภทวรรณคดี ผู้เขียน ตัวงานเขียนและการพิมพ์ซ้ำในแต่ละฉบับ (Genette, 1991, p. 262)

การนำเสนอมนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 พระองค์ทรงแสดงให้เห็นมิติตามความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท (text) กับปรบท (paratext) ของพระราชนิพนธ์ตามรูปแบบการพิมพ์สมัยใหม่และสังคมสยามสมัยใหม่ กล่าวคือการจะเข้าใจมนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาในพระราชนิพนธ์ของพระองค์ได้นั้นไม่สามารถเข้าใจได้เฉพาะเนื้อหาหลักของตัวบทเท่านั้น แต่ต้องทำความเข้าใจและอ่านองค์ประกอบอื่นๆ ภายในของหนังสือด้วย เช่น คำนำและคำอธิบายเพิ่มเติม

เมื่อพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวเกี่ยวกับสุโขทัยและอยุธยา พระองค์ไม่ได้ทรงพระราชนิพนธ์เพียงตัวบท (text) ที่เป็นบทละครเท่านั้น แต่ทรงพระราชนิพนธ์ส่วนประกอบอื่นที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าตัวบท นั่นคือเนื้อความแวดล้อมตัวบทที่เรียกว่า “ปรบท” (paratext) ไม่ว่าจะเป็นคำนำ คำปรารภ แถงเรื่องและข้อสันนิษฐานต่างๆ อันเป็นการประกอบความเข้าใจของผู้อ่าน ก่อนที่ผู้อ่านจะอ่านตัวบท ผู้อ่านต้องอ่านเนื้อความแวดล้อมหรือปรบทของตัวบทนั้นๆ เสียก่อน จึงจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจมนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาของรัชกาลที่ 6 ได้ชัดเจนมากขึ้น ทั้งนี้เห็นได้อย่างชัดเจนในบทละครเรื่องท้าวแสนปม หากพิจารณาเฉพาะตัวบทละครท้าวแสนปมเท่านั้นจะพบว่าไม่มีเนื้อความส่วนใดเชื่อมโยงมิติตามความสัมพันธ์ระหว่างท้าวแสนปมกับอยุธยาได้ เพราะเนื้อหาส่วนที่เชื่อมโยงระหว่างท้าวแสนปมกับอยุธยาคือคำปรารภและอธิบายสืบค้น รวมทั้งการตั้งข้อสันนิษฐานเรื่องพระราชบิดาของพระเจ้าอู่ทอง ผู้เป็นปฐมกษัตริย์อยุธยา

ส่วนเรื่องพระร่วงนั้น การถลงเรื่องพระร่วงหรือขอมดำดินในตอนต้นก่อนเข้าสู่ตัวบทของบทละครเป็นการยืนยันให้เห็นว่าพระร่วงเป็นกษัตริย์สุโขทัยที่มีอยู่จริงผ่านกระบวนการสืบค้นในลักษณะแบบวิชาการ แม้ต้นทางของเรื่องพระร่วงและท้าวแสนปมจะมาจากตำนาน ซึ่งประกอบด้วยเหตุการณ์อัศจรรย์ตามลักษณะของเรื่องเล่าตำนาน เมื่อรัชกาลที่ 6 ทรงสืบค้นและมีพระราชวินิจฉัยนำทางเรื่อง ผู้ชมหรือผู้อ่านบทละครย่อมได้รับแนวคิดเรื่องพระร่วงคือกษัตริย์สุโขทัยและท้าวแสนปมคือบิดาของปฐมกษัตริย์อยุธยา ลักษณะตัวละครทั้ง 2 ตัวในบทละครก็จะเชื่อมโยงไปสู่มนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาได้ในที่สุด

ดังนั้นข้อมูลในส่วนคำนำและคำอธิบายต่างๆ ในหนังสือพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นข้อมูลแวดล้อมเพิ่มเติมหรือปรบท (paratext) จึงเป็นการสร้างความหมายกับตัวบท (text) ที่เป็นเนื้อหาหลัก ตัวบทอยู่ในฐานะเรื่องแต่งที่ผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์และต้องใช้จินตนาการในการรับสารเป็นสำคัญ แต่ปรบทซึ่งอยู่ในฐานะเรื่องสืบค้นข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ที่เน้นเรื่องข้อเท็จจริงถูกนำมาสร้างความหมายร่วมกันและเชื่อมต่อกัน วัฒนธรรมการพิมพ์ที่รับมาจากชาติตะวันตกในยุคสยามสมัยใหม่จึงส่งผลต่อการเชื่อมโยงความหมายระหว่างตัวบทในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6

9. สรุปผลและอภิปรายผล

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ทรงพระราชนิพนธ์งานหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุโขทัยและอยุธยา ทำให้เห็นมโนทัศน์ที่ทรงมีต่อสุโขทัยและอยุธยา 4 ลักษณะ ได้แก่ การเป็นอาณาจักรแห่งอิสรภาพ การเป็นอาณาจักรที่เกิดขึ้นและดำเนินมาอย่างยาวนาน การเป็นอาณาจักรแห่งความเจริญรุ่งเรือง และการเป็นอาณาจักรที่มั่นคงและมีความสัมพันธ์กับเมืองต่างๆ

มโนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาในบทพระราชนิพนธ์มีความสัมพันธ์กับบริบทสยามสมัยใหม่ 4 ลักษณะ คือ การสร้างความจริงและความเป็นเหตุเป็นผลในเรื่องเล่าสมัยเก่า การสร้างรากเหง้า “สยามสมัยใหม่” ด้วยเรื่องเล่าสมัยเก่า การสร้างมิติตามความสัมพันธ์ของเรื่องเล่าเพื่อแสดงความคิดการรวมศูนย์และการสร้างความหมายระหว่างตัวบทตามรูปแบบการพิมพ์สมัยใหม่ ทั้งนี้มีมิติทางสังคมสยามสมัยใหม่ที่ผูกโยงอยู่กับช่วงเวลาการล่าอาณานิคมที่ชาติตะวันตกส่งอิทธิพลแนวความคิดทางเหตุผลนิยมไปในดินแดนต่างๆ และการปรับเปลี่ยนพัฒนาความเป็น “ชาติ” ให้ทันสมัยแบบชาติตะวันตก ทำให้พระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 6 ที่นำเสนอเรื่องสุโขทัยและอยุธยานำเรื่องเล่าเก่าโดยเฉพาะตำนานและการสืบค้นทางโบราณคดีมานำเสนอให้เห็นทั้งรากเหง้าของชาติสยามที่ไม่ได้อยู่เพียงลำพัง แต่การสร้างสัมพันธ์กับเมืองต่างๆ จะช่วยให้เมืองที่ตกเป็นรองหรือด้อยกว่ามีหนทางต่อสู้กับมหาอำนาจได้มากขึ้น รวมทั้งการตั้งอยู่บนหลักความเป็นเหตุเป็นผลก็จะลดทอนความเหนือจริงของเรื่องเล่าสมัยเก่า ทำให้เรื่องเล่าสมัยใหม่น่าเชื่อถือมากขึ้น นอกจากนี้ วัฒนธรรมการพิมพ์หนังสือในยุคสยามสมัยใหม่ยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้รัชกาลที่ 6 สามารถนำเสนอ มโนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาตามพระราชประสงค์ ทั้งนี้เพราะคำนำและคำอธิบายเป็นส่วนแสดงมโนทัศน์นี้ได้ไม่น้อยไปกว่าตัวบทละคร

ข้อสังเกตประการหนึ่งคือในบทพระราชนิพนธ์นำเสนอ มโนทัศน์สุโขทัยที่ชัดเจนกว่ามโนทัศน์อยุธยา รัชกาลที่ 6 ทรงให้ความสำคัญกับพระร่วงอย่างมาก ทั้งนี้อาจเนื่องจากพระร่วงเป็นมิติของการเริ่มจากความอ่อนด้อยกว่า แต่สามารถนำพาบ้านเมืองพ้นจากภัยมหาอำนาจเหนือตนไปได้ด้วยสติปัญญาและความกล้าหาญ ซึ่งสอดคล้องกับพระบรมราโชบายในการขับเคลื่อนประเทศ ส่วนมโนทัศน์อยุธยาอาจจะปรากฏในบทละครทั่วแสนปมเป็นสำคัญและปรากฏในหนังสือ *เที่ยวเมืองพระร่วงและตำนานเสือป่าอยู่บางสวน* จึงทำให้เห็นน้ำหนักที่อาจยังไม่ชัดเจนมากนัก

นอกจากนั้น มโนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 นี้ อาจอภิปรายเพิ่มเติมให้เห็นมิติที่น่าสนใจอีก 2 ประการ กล่าวคือ *ประการแรก* มโนทัศน์สุโขทัยและอยุธยาในพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 ทำให้เห็น

ความสำคัญของพื้นที่หรือความเป็นเมืองมากขึ้น แม้ว่าพระมหากษัตริย์จะทรงเป็นหัวใจสำคัญของชาติ แต่พื้นที่ของเมืองเป็นภูมิภายที่สำคัญในยุคสมัยใหม่ เพราะเป็นหลักฐานที่สามารถนำมาใช้ต่อสู้กับภัยคุกคามเรื่องดินแดนได้ อีกทั้งมโนทัศน์สุขุขทัยและอยุธยา ยังเน้นให้เห็นความสัมพันธ์ของความเป็นเมืองกับผู้คนและความเป็นชาติไว้อย่างแนบแน่น เพราะไม่ว่าผู้คน ศาสนาและพระมหากษัตริย์จะแสดงความเป็นชาติอย่างไร แต่หากไร้พื้นที่อันเป็นภูมิภายสำคัญ ความเป็นชาติย่อมปรากฏในตำแหน่งแห่งที่อันชัดเจนไม่ได้

ประการที่ 2 คือยุคสยามสมัยใหม่เป็นยุคที่ความรู้และปัญญาเฟื่องฟู การทำความเข้าใจมโนทัศน์สุขุขทัยและอยุธยาไม่สามารถอ่านจากเนื้อหาของตัวบท (text) เท่านั้น แต่ต้องทำความเข้าใจส่วนประกอบอื่นๆ ของหนังสือที่อธิบายความเพิ่มเติมด้วยและต้องเข้าใจความหมายของอดีตที่ตั้งใจนำมาเล่าใหม่ ทุกส่วนจะต้องนำมาเชื่อมโยง ปะติดปะต่อและมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน จึงจะทำให้เข้าใจมโนทัศน์และความมุ่งหมายของการถ่ายทอดมโนทัศน์นั้นได้ ดังนั้นพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 เกี่ยวกับสุขุขทัยและอยุธยาจึงเป็นเครื่องแสดงยุคแห่งความรู้และปัญญาได้อย่างแท้จริง

รายการอ้างอิง

- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2532). *พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องพระราชพงศาวดาร*. สหประชาพานิชย์.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช, และชัตติยา กรรณสูต. (2530). *เอกสารการเมืองการปกครองไทย (พ.ศ. 2417-2477)*. สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ธงชัย วินิจจะกูล. (2566). ยุคสมัยอย่างใหม่และกษัตริย์แบบใหม่ในพระราชพิธีสิบสองเดือน. ใน คงสัจจา สุวรรณเพ็ชร (บ.ก.), *ยุคสมัยอย่างใหม่และกษัตริย์แบบใหม่ในพระราชพิธีสิบสองเดือน* (น. 3-114). อิลลูมินันส์ เอ็ดดิชันส์.
- พิเชฐ แสงทอง. (2564). ณ ธรณีประตูแห่งสมัยใหม่: การกลายเป็น “สยามยุคใหม่” ของหัวเมืองใต้ในทศวรรษ 2440-2460. *วารสารรามคำแหง ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์*, 4(1), 294-326.
- การดี มหาพันธ์. (2518). *การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2493). *บทละครทำวสานกับหนามยอกเอาหนามบ่ง*. ม.ป.พ. (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงไผ่ เกษมสุขการี ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 27 กรกฎาคม พุทธศักราช 2493).
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2521). *รวมเรื่องพระร่วง พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2522). *ตำนานเสือป่า*. สหประชาพานิชย์.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2564). *เที่ยวเมืองพระร่วง*. ศรีปัญญา.
- มณรรดา ศิลปบรรเลง, การดี มหาพันธ์, และเยาวลักษณ์ แสงจันทร์. (2562). คติความเชื่อเรื่องพระร่วงในสังคมไทย: บทบาทและการดำรงอยู่. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 27(54), 298-319.
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2539). ชมเมืองพระร่วงตามพระราชนิพนธ์เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 18(1-2), 54-64.

- รสนันท์ ทวีกิตติกุล. (2561). การเมืองเรื่องการแปลซ้ำ กรณีศึกษาการแปลนวนิยายเรื่อง *Animal Farm* ของจอร์จ ออร์เวลล์ เป็นภาษาไทยผ่านพาราทેกซ์ (Paratext) ในสำนวนแปลหกฉบับ. *วารสารการแปลและการล่าม*, 3(2), 138-197.
- สมศรี ชัยวนิชยา. (2536). *คติความเชื่อเรื่องพระร่วงในงานเขียนประวัติศาสตร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 6* (พ.ศ. 2325-2468) [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สละโรจน์ กิตติมหาเจริญ. (2568). พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพกับวรรณคดีไทย. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 33(1), 138-155.
- อดิษฐ์ พรหมพันธุ์ใจ. (2567). *ข้าราชการตรา: เบื้องหลังอำนาจประวัติศาสตร์ความมั่นคงไทย*. มติชน.
- อัญชลี ภูผะกา. (2553). *พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: วรรณคดีกับการสร้างชาติ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Genette, G. (1991). Introduction to the paratext. *New Literary History*, 22(2), 261-272.
- Loos, T. (2006). *Subject Siam family, law, and colonial modernity in Thailand* (2nd ed.). Silkworm Book.
- Sturm, A. (2006). *The king's nation: A study of the emergence and development of nation and nationalism in Thailand* [Doctoral dissertation]. University of London.
- Vella, W. F. (1978). *Chaiyol: King Vajiravudh and the development of Thai nationalism*. University of Hawaii Press.
- Winichakul, T. (1995). *Siam mapped: A history of the geo-body of nation*. (2nd ed.). Silkworm Book.
- Winichakul, T. (2000). The quest for "Siwilai": A geographical discourse of civilizational thinking in the late nineteenth and early twentieth-century Siam. *The Journal of Asian Studies*, 59(3), 528-549.